

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

METRAŠTIS
XLVII

VILNIUS

2024

ISSN 1392-0502

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS

METRAŠTIS
XLVII

VILNIUS
2024

REDAKCINĖ KOLEGIJA

LKMA akad. prof. dr. ARŪNAS STREIKUS
(Vilniaus universitetas, *istorija*) – redakcinės kolegijos pirmininkas

Doc. dr. POVILAS ALEKSANDRAVIČIUS (Mykolo Romerio universitetas, *filosofija*)

LKMA akad. prof. habil. dr. DANUTĖ GAILIENĖ (Vilniaus universitetas, *psichologija*)

LKMA akad. doc. dr. KĘSTUTIS GIRNIUS (Vilniaus universitetas, *filosofija*)

LKMA akad. doc. dr. LIUDAS JOVAIŠA (Vilniaus universitetas, *istorija*)

Vysk. dr. ALGIRDAS JUREVIČIUS (Vytauto Didžiojo universitetas, *teologija*)

Dr. KATARZYNA KORZENIEWSKA-WOLEK
(nepriklausoma tyrėja ir vertėja, Krokuva, Lenkija, *sociologija*)

Prof. dr. kun. TADEUSZ KRAHEL
(Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku, Lenkija, *istorija*)

Dr. RASA MAŽEIKA (Archives of Canada, Toronto, Kanada, *istorija*)

Prof. dr. ALGIS NORVILAS (Saint Xavier universitetas, Chicago, JAV, *psichologija*)

LKMA akad. prof. dr. kun. ARVYDAS RAMONAS (Klaipėdos universitetas, *teologija*)

LKMA akad. prof. dr. PAULIUS V. SUBAČIUS (Vilniaus universitetas, *literatūrologija*)

Prof. dr. MINDAUGAS STANKŪNAS (Lietuvos sveikatos mokslų universitetas,
Griffith university, Australija, *biomedicina*)

Prof. dr. ANDRIUS VALEVIČIUS (L'Université de Sherbrooke, Kanada, *filosofija*)

Prof. habil. dr. RFAŁ WITKOWSKI (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu, Lenkija, *istorija*)

LKMA akad. dr. MIKAS VAICEKAUSKAS (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas,
literatūrologija) – vyriausiasis redaktorius

T U R I N Y S

Moksliniai straipsniai

REGINA LAUKAITYTĖ

- „Praėjo amžiai, ir garsus vienuolynas tapo eiline kaimo cerkve“:
Iš Vievio stačiatikių parapijos istorijos 7
- ‘Centuries Passed and the Famous Monastery Became an Ordinary Village
Church’: From the History of the Orthodox Believers’ Parish of Vievis 19

VILMA ŽALTAUSKAITĖ

- Bažnytinių brolijų Žemaičių (Telšių) vyskupijoje raiškos ir struktūros
kaitos ypatybės XIX a. 21
- Church Fraternities in the Samogitian (Telšiai) Diocese in the Nineteenth
Century: Peculiarities of their Expression and Changes in the Structure 41

EDMUNDAS GIMŽAUSKAS

- Lietuvos dešiniųjų jėgų idėjinė takoskyra socialinės politikos pagrindu
po Steigiamojo Seimo rinkimų 1920 m. 43
- The Ideological Divide Between the Right-Wing Forces in Lithuania
on Social Policy after the 1920 Elections to the Constituent Assembly 88

DANGIRAS MAČIULIS

- Pavardžių lietuvinimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940 m. 91
- Lithuanisation of Surnames in the Republic of Lithuania, 1918–1940 121

ARŪNAS STREIKUS

- Vatikanas ir nacių okupacija Lietuvoje: Informacijos, interakcijos, reakcijos . . . 123
- The Vatican and the Nazi Occupation of Lithuania: Information,
Interactions, and Reactions 144

LAURYNAS PELURITIS

- Trys tolerancijos sampratos tarpukario Lietuvos politinėje mintyje:
Doksografinė apžvalga 147
- Three Concepts of Tolerance in Interwar Lithuanian Political Thought:
A Doxographic Review 168

ANTANAS GRAŽULIS

- Sofoklio *Antigonės* pirmasis stasimas, literatūriniai šaltiniai ir
interpretavimo problema 169
- The First Stasimon of Sophocles’ *Antigone*: Its Literary Sources and
the Problem of Interpretation 181

ROMA BONČKUTĖ

- Kraštovaizdis ir religijų kovos: Johannes Voigto *Geschichte preussens* (1827–1839)
ir Simono Daukanto *Budą Senovės-Lėtuvių kalnienų ir Zámajtių* (1845) 183
- Landscape and Religious Wars: Johannes Voigt’s *Geschichte Preussens* (1827–1839)
and Simonas Daukantas’s *Budą Senovės-Lėtuvių Kalnienų Ir Zámajtių* (1845) . . . 210

VIGMANTAS BUTKUS

- Lietuva kaip „antroji tėvynė“ Emilijos Prūsos kūryboje 213
 Lithuania as ‘the Second Homeland’ in Emilija Prūsa’s Works 224

MANFREDAS ŽVIRGŽDAS

- Alfonso Nykos-Niliūno vaidmuo *Literatūros lankų* redakciniame kolektyve 225
 The Role of Alfonsas Nyka-Niliūnas in the Editorial Board of *Literatūros lankai* 257

PAULIUS V. SUBAČIUS

- Kirčių dygliai teksto gyvatvorėje 259
 Axe Spines in a Hedgerow of the Text 275

BIRUTĖ VALEČKAITĖ

- Nuo Palermo iki Pavoverės: Du Rožinio Dievo Motinos paveikslai Vilniuje,
 jų pirmavaizdžiai ir sekiniai 277
 From Palermo to Pavoverė: Two Paintings of Our Lady of the Rosary
 in Vilnius, their Prototypes, and Sequels 315

BIRUTĖ RŪTA VITKAUSKIENĖ

- Mykolas Homolickis apie Šv. Kryžiaus altorių senojoje Vilniaus katedroje 317
 Michał Homolicki on the Altar of the Holy Cross in the Old Cathedral of Vilnius 341

DARIUS LIUTIKAS

- Išnykusios katalikų bažnyčios: Religinio Lietuvos kraštovaizdžio istorinė
 statistika 343
 Extinct Catholic Churches: The Historical Statistics of the Religious
 Landscape in Lithuania 382

VILIUS MĒDŽIUS

- Perkūno etimologijos variantai: Sutarimo paieškant 383
 Etymological Variants of *Perkūnas*: In Search of Consensus 394

Publikacijos

ALGIMANTAS KATILIUS

- Leveno universiteto lietuvių studentų draugijos „Lietuva“ dokumentai 397
 Documents of the ‘Lietuva’ Association of Lithuanian Students
 at the University of Leuven 420

LINAS DAUGĖLA

- Kleopo Jurgelionio laiškas Antanui Vaičiulaičiui apie „Tėve mūsų“ vertimą
 ir Kristaus nukryžiuavimą 421
 Letters of Kleopas Jurgelionis to Antanas Vaičiulaitis on the Translation
 of the ‘Our Father’ and the Crucifixion of Christ 431

APIE AUTORIUS 433

ATMENA AUTORIAMS 437

Moksliniai straipsniai

IŠNYKUSIOS KATALIKŲ BAŽNYČIOS: RELIGINIO LIETUVOS KRAŠTOVAIZDŽIO ISTORINĖ STATISTIKA

DARIUS LIUTIKAS

Ivadas. Lietuvos kraštovaizdyje ryškiausi religiniai objektai yra bažnyčios, cerkvės ir kiti maldos namai. Jų išsiskirianti architektūra, pasižyminti religiniais simboliais, dažnai tampa vietovės atpažinimo ženklu, jos tapatumo dalimi. Religinis šalies kraštovaizdis nuolat keičiasi veikiamas tiek gamtinių, tiek įvairių visuomeninių procesų. Dabartinėje Lietuvos teritorijoje daugiausia maldos namų nuo XV a. priklauso Romos Katalikų Bažnyčiai. Tačiau dėl įvairių metodinių iššūkių jų tikslų skaičių skirtingais periodais nustatyti nėra lengva. Skirtingi tyrinėtojai, besiremiantys skirtingais šaltiniais, pateikia įvairius duomenis.

Šio straipsnio tikslas yra aptarti katalikų bažnyčių skaičiaus dinamiką dabartinės Lietuvos teritorijos ribose skirtingais istoriniais laikotarpiais. Didelis dėmesys straipsnyje taip pat skiriamas bažnyčių plėtros naujose geografinėse vietose analizei, taip pat skaičiuojamos ir apžvelgiamos išnykusios Lietuvos katalikų bažnyčios.

Lietuvos bažnyčių tinklą nagrinėjant geografiniu aspektu, galima gauti daug vertingos informacijos apie jų plėtrą įvairiais istorijos etapais, o išnykusių bažnyčių tyrimai padeda atkreipti dėmesį į aplinkos ir kraštovaizdžio kaitą, miestų ir kaimų vystymąsi, svarbius socialinius ir politinius pokyčius. Kita vertus, bažnyčios yra kultūrinio paveldo dalis, atspindinti tam tikros vietovės religines tradicijas ir jų architektūrines išraiškas. Apskritai religijos geografijos tyrimai padeda naujai atskleisti įvairius istorinius, socialinius ir kultūrinius aspektus¹.

Žinoma, kad Lietuvos kraštovaizdyje yra ir daugiau įvairių kitų su religija susijusių pastatų. Dauguma jų priklauso Katalikų Bažnyčiai. Tai vienuolynai, katalikiškos mokyklos ir ikimokyklinės katalikiškos krypties

¹ Chris C. Park, *Sacred Worlds: An Introduction to Geography and Religion*, London and New York: Routledge, 1994.

švietimo įstaigos, katalikiški muziejai ir kultūros centrai, rekolekcijų namai, kunigų seminarijos (pastarųjų 2023 m. buvo trys – Vilniuje, Kaune ir Telšiuose), parapijų namai, įvairių religinių organizacijų būstinės ir namai, piligrimų centrai ir piligrimams skirti nakvynės namai. Kai kurių kitų religinės paskirties statinių, tokių kaip kalvarijos, lurdai, pakelės kryžiai ir koplytėlės, geografinės vietos analizuotos Dariaus Liutiko², Veronikos Lileikienės³, Astos Giniūnienės⁴, Alfonso Motuzo⁵ ir kt. Šio straipsnio analizės objektas yra katalikų bažnyčios ir jų skaičiaus pokyčiai skirtingais amžiais.

Lietuvoje geografs taip pat tyrinėja įvairias religijų geografijos temas, susijusias su bažnyčių skaičiaus raida. Filomena Kavoliūtė Lietuvos bažnyčias tyrinėjo kaip kultūrinio kraštovaizdžio plėtros indikatoriu⁶, Darius Liutikas tyrinėjo piligrimystės reiškinį, Lietuvos šventų vietų tinklą⁷, vienuolynų tinklo Lietuvoje istorinę raidą⁸. Yra nemažai istorinių tyrimų apie Katalikų Bažnyčios teritorinę organizaciją, atskirų teritorinių vienetų kaitą. Jau Motiejus Valančius veikale *Žemaičių vyskupystė* (1848) pateikė įvairių statistinių lentelių apie bažnyčias Žemaitijoje⁹. Lietuvos parapijų raidą XV–XVIII a. tyrinėjo Mečislovas Jučas¹⁰, Mangirdas

² Darius Liutikas, „Religinių objektų Lietuvoje geografinių vietų analizė“, in: *Geografijos metraštis*, Vilnius, 2014, Nr. 47, p. 103–117.

³ Veronika Lileikienė, *Lietuvos lurdai XIX a. pab. – XXI a. pr.: Nuo inovacijos iki tradicijos*: Daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2006.

⁴ Asta Giniūnienė, *Kryžiaus kelias Lietuvoje XVIII a. antroje pusėje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2013.

⁵ Alfonso Motuzas, *Lietuvos kalvarijų kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*, Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto leidykla, 2003.

⁶ Filomena Kavoliūtė, „Bažnyčios – kultūrinio kraštovaizdžio plėtros indikatorius“, in: *Geografijos metraštis*, Vilnius, 2005, Nr. 38 (1), p. 205–213.

⁷ Darius Liutikas, „Piligrimystė Europos krikščioniškoje kultūroje: geografiniai aspektai“, *Geografija*, Vilnius, 2004, t. 40, Nr. 2, p. 48–56; Darius Liutikas, „Piligriminių vietų tinklas Lietuvoje: geografinė retrospektyva“, in: *Geografijos metraštis*, Vilnius, 2005, Nr. 38 (1), p. 147–163; Darius Liutikas, *Piligrimystė: Vertybių ir tapatumo išraiškos kelionėse*: Monografija, Vilnius: Lietuvos piligrimų bendrija, 2009.

⁸ Darius Liutikas, „Religinių objektų Lietuvoje geografinių vietų analizė“, in: *Geografijos metraštis*, Vilnius, 2014, Nr. 47, p. 103–117; Darius Liutikas, „Vienuolynų tinklas Lietuvoje: istorinė raida“, in: *Soter*, Kaunas, 2019, Nr. 70 (98), p. 45–66.

⁹ [Motiejus Valančius], *Žemajtiu WISKUPISTE, APRASZE K. MOTIEJUS WOŁONCZEWSKIS. DALIS I. SU TOBLICZMIOMIS, WILNIJ: SPAUSTUWIEJE JUOZAPA ZAWADZKI*, 1848.

¹⁰ Mečislovas Jučas, „Lietuvos parapijų fundacijos XV–XVIII a.“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2005, t. 25, p. 77–96; Mečislovas Jučas, *Lietuvos parapijos XV–XVIII a.*, Vilnius: Aidai, 2007.

Bumblauskas¹¹, taip pat Alfredas Bumblauskas ir Mangirdas Bumblauskas¹². Itin svarbios šiuose tyrimuose yra lenkų istorikų Jerzy Ochmańskio ir Grzegorz Błaszczyko monografijos¹³. Duomenų apie Vilniaus vyskupijos bažnyčias taip pat randame S. C. Rowello parengtoje publikacijoje apie 1522 m. Vilniaus vyskupijos vizitaciją¹⁴, Žemaičių vyskupijos – Liudo Jovaišos parengtoje publikacijoje apie Žemaičių vyskupijos vizitacijos aktus (1611–1651)¹⁵, Dariaus Barono ir S. C. Rowello tyrimuose apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės parapijų ir bažnyčių tinklą¹⁶. Apskritai galima teigti, kad parapijų tinklo ar bažnyčių skaičiaus analizė įtraukiama į daugumos istorinių darbų, analizuojančių Katalikų Bažnyčios ar krikščionybės Lietuvoje istoriją, tekstus. To pavyzdys galėtų būti Pauliaus Rabikausko¹⁷, Mindaugo Paknio¹⁸ ar Vacio Vaivados¹⁹ darbai.

¹¹ Mangirdas Bumblauskas, „Žemaitijos konversijos pabaiga: Keli XVII a. pradžios faktai“, in: *Bažnyčios istorijos studijos*, Vilnius, 2014, t. VII, p. 41–54.

¹² Alfredas Bumblauskas, Mangirdas Bumblauskas, *Žemaitijos krikštas: Christianizacijos procesas XV–XVII amžiuje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018.

¹³ Jerzy Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu: Ustrój i uposażenie*, Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 1972; Grzegorz Błaszczyk, *Diecezja Żmudzka od XV wieku do początku XVII wieku: Ustrój*, Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1993.

¹⁴ *Acta primae visitationis diocesis Vilnensis anno Domini 1522 peractae = Vilniaus Kapitulos Archyvo Liber IIb atkūrimas*, sudarė, tekstus iš rankraščių parengė, mokslinį įvadą ir paaiškinimus parašė S. C. Rowell, (ser. *Historiae Lituaniae fontes minores*), Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015.

¹⁵ Liudas Jovaiša, *Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.)*, (ser. *Lietuvos istorijos šaltiniai*, t. XI), Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011.

¹⁶ Darius Baronas, S. C. Rowell, *The Conversion of Lithuania: From Pagan Barbarians to Late Medieval Christians*, Vilnius: The Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 2015.

¹⁷ Paulius Rabikauskas (ed.), *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, t. 1: *Dioeceses Vilnensis et Samogitiae*, Romae: Sectio historica Academiae Lituanae catholicae scientiarum, 1971; Paulius Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva: Istorija, hagiografija, šaltiniotyra*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2002.

¹⁸ Mindaugas Paknys, *Mecenatystės reiškiny XVII a. LDK: Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003; Mindaugas Paknys, „Žemaitijos regiono katalikų bažnyčios XV–XVIII a.“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2004, t. 34: *Kultūrinio landšafto raida Žemaičių aukštumoje*, sudarytojas Marius Iršėnas, p. 229–244; Mindaugas Paknys, „Ankstyvasis LDK krikščionėjimo laikotarpis: XIV a. pabaiga – XVI a. vidurys“, in: *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sudarytojas Vytautas Ališauskas, Vilnius: Aidai, 2006; Mindaugas Paknys, in: *Vilniaus vyskupijos istorija: XIV – XVIII a.*, in: https://www.bpmuziejus.lt/uploads/BPM%20failai/Vilniaus%20vyskupijos%20istorija_Mindaugas_Paknys%20lt.pdf, (2023-05-16).

¹⁹ Vacys Vaivada, *Katalikų Bažnyčia ir Reformacija Žemaitijoje XVI a.: Esminiai raidos bruožai*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2004.

Būtina pabrėžti, kad iki šiol katalikų bažnyčių tinklas ir jų skaičiaus raida buvo analizuojama įvairiuose istoriniuose teritoriniuose vienetuose – vyskupijų ribose, lietuvių etninėse žemėse, Lietuvos užimamoje teritorijoje ankstesniais istoriniais laikotarpiais. Šiame straipsnyje pirmą kartą katalikų bažnyčių skaičiaus raida analizuojama dabartinėje Lietuvos teritorijoje. Jų skaičiui skirtingais laikotarpiais nustatyti autorius sudarė Lietuvos katalikų bažnyčių istorinių duomenų rinkinį.

Metodiniai iššūkiai. Straipsnyje pristatoma istorinė katalikų bažnyčių pastatų dabartinėje Lietuvos teritorijoje statistika. Jis tęsia naujausių duomenų apie Romos Katalikų Bažnyčios pastatus (bažnyčias ir koplyčias) Lietuvos geografinėje erdvėje mokslinį publikavimą. Straipsnyje naudoti tyrimo metodai: analizės, sintezės, palyginamasis, aprašomosios statistikos, kartografinis. Remiamasi autoriaus sudaryto 1310 Lietuvos katalikų bažnyčių ir koplyčių duomenų rinkiniu. Duomenų rinkinio sudarymo metodika ir vartojamų sąvokų apibrėžimai išsamiai aptarti straipsniuose „Katalikų bažnyčios ir koplyčios Lietuvoje: statistinė analizė“ ir „Katalikų bažnyčios ir koplyčios geografinėje erdvėje: svarbiausių architektūrinių elementų statistika“²⁰.

Autoriaus sudarytą, susistemintą ir metodiškai sutvarkytą Lietuvos katalikų bažnyčių istorinių duomenų rinkinį sudaro pagrindinė geografinė informacija apie Lietuvos katalikų bažnyčias ir jų įsteigimą. Duomenų rinkinyje surinkta informacija apie 793 Lietuvos katalikų bažnyčias, iš kurių 61 yra išnykusi bažnyčia, o 11 bažnyčių šiuo metu veikia kaip kultūrinė erdvė arba iš viso neveikia. Pagrindiniai analizei galimi požymiai yra šie: geografinė vietovė, savivaldybės teritorija (miestas ir/ar rajonas), priklausymas konkrečiai dabatinei vyskupijai, pirmosios ir kitų bažnyčių pastatymų toje vietoje amžius ir data, statybinė medžiaga (mūrinė ar medinė). Taip pat surinkta informacija apie pastatytų bažnyčių istoriją konkrečioje vietovėje konkrečiu istoriniu laikotarpiu. Analizei pasirinkti 25 periodai, nuo 1250 iki 2020 m. Kiekvienu konkrečiu periodu analizuojama kiek ir kokiose vietovėse veikė katalikų bažnyčios.

Šioje analizėje nėra tiek svarbu, ar katalikų bažnyčia buvo parapinė, ar filinė. Kita vertus, kai kuriais atvejais yra sunku įvertinti, ar filinei bažny-

²⁰ Darius Liutikas, „Katalikų bažnyčios ir koplyčios Lietuvoje: statistinė analizė“, in: *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2021, t. 44, p. 311–355; Darius Liutikas, „Katalikų bažnyčios ir koplyčios geografinėje erdvėje: svarbiausių architektūrinių elementų statistika“, in: *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2023, t. 46, p. 161–198.

čiai nebuvo priskiriama koplyčia. Tokiu atveju, maldos namų statusas vertintas pagal istorinius šaltinius, tačiau maldos namai, viename ar kitame šaltinyje priskirti „filinei bažnyčiai“, šioje analizėje buvo priskiriami bažnyčių kategorijai.

Pagrindinė metodinė šios analizės prieiga yra dabartinė Lietuvos teritorija ir joje esančios bei buvusios katalikų bažnyčios. Straipsnyje analizė atliekama žvelgiant į dabartinę Lietuvos teritoriją (plotas 65 300 km²). Atkreiptinas dėmesys, kad apibendrintos statistikos ar istorinių duomenų rinkinių šia tema nėra. Istorinių duomenų rinkiniai dažniausiai įtraukia tik XX a. duomenis²¹. Tačiau juose praktiškai nėra su religija susijusių duomenų.

Dažniausiai apibendrinti istoriniai bažnyčių skaičiaus duomenys įvairiuose tekstuose yra pateikiami buvusių religinių administracinių teritorinių vienetų (vyskupijų) ribose (plg. Lietuvos Katalikų Bažnyčia – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*). Keičiantis vyskupijų riboms ir Lietuvos teritorijai, skirtingų amžių duomenis tampa sudėtinga palyginti, analizuoti jų pokyčius.

Pagrindiniai informacijos šaltiniai, sudarant Lietuvos katalikų bažnyčių istorinį duomenų rinkinį, buvo šie: Ochmańskio, Błaszczuko ir Stanisławo Litako²² monografijos, Kazio Misiaus ir Romualdo Šinkūno žinynas *Lietuvos katalikų bažnyčios*²³, Jučo darbai apie katalikų parapijų fundacijas²⁴. Taip pat naudotasi duomenimis apie Lietuvos vienuolynų istorinę raidą (Viktoro Gidžiūno, Reginos Laukaitytės, Algimanto Katiliaus, Dariaus Liutiko, Marijos Kałamajskos-Saeed darbai²⁵). Įvairių duomenų apie Vilniaus vyskupijos parapijų ir bažnyčių skaičius randame leidinyje *Studia Teologiczne*:

²¹ Peržiūra pagal istorinių duomenų rinkinių grupes: *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų duomenų archyvas*, in: <https://lida.dataverse.lt/>, (2024-04-18).

²² Jerzy Ochmański, *op. cit.*; Grzegorz Błaszczuk, *op. cit.*; Stanisław Litak, *Kościół łaciński w Polsce około 1772 r.*, Lublin: Wydawnictwo KUL, 1991.

²³ Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius: Pradai, 1993.

²⁴ Mečislovas Jučas, „Lietuvos parapijų fundacijos XV–XVIII a.“, p. 77–96; Mečislovas Jučas, *Lietuvos parapijos XV–XVIII a.*

²⁵ Viktoras Gidžiūnas OFM, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Roma, 1970, t. 5, p. 261–299; Regina Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos: XX a. istorijos bruožai*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1997; Regina Laukaitytė, „Kretingos pranciškonų vienuolynas XIX a. pab. – XX a. pr.“, in: *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1998, t. 8, p. 66–76; Algimantas Katilius, „Žemaičių vyskupijos vyrų vienuolynų tinklas XVIII a. pab. – XX a. pradžioje“, in: *Bažnyčios istorijos studijos*, Vilnius, 2016, t. 8, p. 145–235; Darius Liutikas, „Vienuolynų tinklas Lietuvoje: istorinė raida“, p. 45–66; Maria Kałamajska-Saeed, *Rosyjskie pomiary klasztorów skasowanych w roku 1832*, t. 1–2, Warszawa: Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą „Polonika“, 2021.

*Białystok, Drohiczyn, Łomża*²⁶, kuriame, pavyzdžiui, 1772/3–1914 m. parapijų tinklą Vilniaus vyskupijoje nagrinėjo Janas Skarbekas²⁷. Kiti šaltiniai – tai istorikų Mindaugo Paknio ir Reginos Laukaitytės tyrimai²⁸. Taip pat naudotasi atskirų bažnyčių istorijos tyrimais (pavyzdžiui, Vlodo Drėmos *Vilniaus bažnyčios*²⁹), Lietuvos vietovių aprašymais (daugiausia iš *Visuotinės lietuvių enciklopedijos*³⁰), savivaldybių ir turizmo informacijos centrų duomenimis. XX a. antros pusės maldos namų statistika sutikrinta su enciklopedijų³¹, Lietuvos duomenų agentūros (buvusio Statistikos departamento) duomenimis.

Svarbu akcentuoti, kad duomenų rinkinio esminis veiksnys tampa Lietuvos geografinės vietovės, kuriose buvo ar yra pastatytos katalikų bažnyčios. Analizuojant konkrečių vietovių istoriją, galima susidaryti išsamų vaizdą apie konkrečiu laikmečiu jose buvusius maldos namus. Sugrupavę surinktus duomenis, gauname išsamią informaciją apie katalikų bažnyčių skaičių atskiruose istorijos perioduose. Apie konkrečių geografinių vietovių istoriją, jų urbanistinę paveldą nemažai informacijos galime rasti Algimanto Miškinio knygų serijoje *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*. 6 tomų knygų serijoje pateikiama įvairių objektų raidos bruožai, kartografinė ir ikonografinė medžiaga³². Apie konkrečių miestų, miestelių ir kaimų kraštovaizdžio raidą bei istoriją, bažnyčias išsamios informacijos pateikia *Versmės* leidyklos leidžiama knygų serija *Lietuvos valsčiai* (iki 2022 m. išleistos 43 monografijos, tačiau iš viso leidėjai skaičiuoja 408 buvusius Lietuvos valsčius). Šie leidiniai ypač vertingi siekiant sužinoti tikslesnę informaciją apie konkrečių vietovių istoriją XX a.

²⁶ *Studia Teologiczne: Białystok, Drohiczyn, Łomża: 600 lat (archi)diecezji wileńskiej*, Wrocław, 1987–1988. t. 5–6.

²⁷ Jan Skarbek, „Organizacja parafialna w diecezji wileńskiej w latach 1772/3–1914“, in: *Studia Teologiczne*, Wrocław, 1987–1988, t. 5–6, p. 118–143.

²⁸ Mindaugas Paknys, *Mecenatystės reiškinyš XVII a. LDK*; Mindaugas Paknys, „Žemaitijos regiono katalikų bažnyčios XV–XVIII a.“, p. 229–244; Mindaugas Paknys, „Ankstyvasis LDK krikščionėjimo laikotarpis: XIV a. pabaiga – XVI a. vidurys“, in: *Krikščionybės Lietuvoje istorija*; Mindaugas Paknys, *Vilniaus vyskupijos istorija: XIV–XVIII a.*; Regina Laukaitytė, *Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2010.

²⁹ Vladas Drėma, *Vilniaus bažnyčios*, Vilnius: Versus aureus, 2008.

³⁰ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, in: vle.lt, (2021-02-15).

³¹ Nuo 2020 m. pradėjo veikti Mažosios Lietuvos enciklopedijos elektroninė versija: melc.lt, (2021-02-15).

³² Algimantas Miškinis, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, 6 t., Vilnius: Savastis, 1999–2009.

Būtina paminėti ir tai, kad analizuojama tema tyrimą taip pat atliko Jurgis Gimbutas³³. Tačiau ir pats autorius savo straipsnio įvade skundėsi duomenų trūkumu ir perspėjo apie galimus netikslumus. Jo tyrime įtrauktas didesnis Lietuvos plotas (autorius remiasi 1920 m. sutartimi), kuris apytiksliai atitinka lietuvių gyvenamas etnografines ribas. Kita vertus, autorius į skaičiavimus įtraukė ir koplyčias, kurios tik daug vėliau tapo filinėmis ar parapiinėmis bažnyčiomis. Taip pat skaičiuotos ne tik naujai įkurtos bažnyčios, bet ir iš naujo ar iš dalies atstatytos ar perstatytos bažnyčios.

Lietuvos bažnyčių ir koplyčių aprašymus pateikia ir Bronius Kviklys Čikagoje 1980–1987 m. išleistoje šešių tomų knygų serijoje *Lietuvos bažnyčios*³⁴, Lietuvos bažnyčių rodyklę spausdina *Katalikų žinynas*³⁵. Tačiau šiuose šaltiniuose yra gana daug netikslumų, trūksta informacijos iš naujausių istorinių tyrimų.

Paknys teigė, kad nustatyti bažnyčių skaičių Žemaitijos ir Vilniaus vyskupijose yra sunkus uždavinys, reikia peržiūrėti bažnytinės istorijos šaltinius, atlikti atskirą bažnyčių paplitimo statistikos tyrimą, o apytikslų skaičių galima nustatyti tik iš atskirų surašymų duomenų³⁶. Kita vertus, į tokius sąrašus ne visada būdavo įrašomos filinės bažnyčios ir koplyčios, vienuolynų, privačių dvarų ar apleistos bažnyčios.

Kitas duomenų surinkimo iššūkis yra susijęs su bažnyčios kaip maldos namų statusu. Kaip minėta, koplyčių skaičius šiame darbe nėra analizuojamas. Jų daug buvo pastatyta ar įrengta įvairių dvarų teritorijose, tačiau daug duomenų nėra išlikę, tad skaičiuojant įsiveltų didelės paklaidos. Kaip matysime iš tolesnės analizės – nemaža dalis dabartinių bažnyčių yra pastatytos ar įrengtos vietoje buvusių koplyčių. Skaičiuojant katalikų bažnyčias, nereikia pamiršti ir filinių bei neparapiinių bažnyčių. Kai kuriose vietovėse (pavyzdžiui, Kražiuose, Raseiniuose, Merkinėje, Eišiškėse ir kt.) konkrečiu metu buvo ir parapiinė, ir vienuolynui priklausanti bažnyčia. Be to, kai kurie autoriai prie bažnyčių skaičiaus ar aprašymų (pavyzdžiui, Gimbutas, Kviklys) prideda ir didesnių koplyčių skaičių, kituose šaltiniuose pateikiamas tik veikiančių bažnyčių skaičius (neįtrauktos anksčiau veikusios bažnyčios). Šiame tyrime įtrauktos visos konkrečiu istoriniu laikotarpiu

³³ Jurgis Gimbutas, „Lietuvos bažnyčių chronologija ir statistika“, in: *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis*, Roma, 1970, t. 5, p. 215–259.

³⁴ Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios = Churches of Lithuania*, 6 t., Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1980–1987.

³⁵ *Katalikų žinynas 2020*, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2019.

³⁶ Mindaugas Paknys, *Mecenatystės reiškinyje XVII a. LDK*.

konkrečioje geografinėje teritorijoje veikusios bažnyčios (parapinės, filinės, vienuolynų), jau nuo pradžios turėjusios bažnyčios statusą arba koplyčios nuo tų metų, kai joms buvo suteiktas bažnyčios statusas. Į šią analizę nėra įtrauktos 3 evangelikų liuteronų bažnyčios, kuriose vyksta katalikų pamaldos, taip pat nėra įtrauktos ir parapinės koplyčios, kurios, nesant bažnyčių, yra pagrindiniai maldos namai kai kuriose parapijose.

Dar daugiau iššūkių kyla tada, kai į duomenų rinkinį siekta įvesti informaciją apie bažnyčių statybos metus. Įvairiuose istoriniuose šaltiniuose randame skirtingo lygio informaciją. Vienais atvejais konkrečios bažnyčios istorija prasideda nuo pirmo jos paminėjimo šaltiniuose, kitais – nuo fundacijos paminėjimo, dar kitais – minimi bažnyčios statybos pradžios metai ar statybos pabaigos metai. Kai kurie šaltiniai nurodo datą, kai bažnyčioje prasidėjo pamaldų laikymas (pirmosios aukotos Šv. Mišios), nors faktiškai ji dar buvo statoma. Yra ir tokių atvejų, kai nurodomas statybos periodas, o bažnyčios veikimo pradžia nurodoma užbaigus vieną ar kitą statybos etapą. Dar viena atvejų grupė, kai nurodoma bažnyčios konsekavimo (pašventinimo) data, kuri galėjo būti keletą ar keliolika metų vėliau po faktinio bažnyčios pastatymo (pavyzdžiui, Gruzdžių Švč. Trejybės mūrinėje bažnyčioje pamaldos pradėtos laikyti 1901 m., o bažnyčia konsekruota 1920 m.). Pasitaiko ir tokių atvejų, kai, suteikus parapines teises, jau esanti koplyčia tampa bažnyčia, tad faktiškai bažnyčios įsteigimas skaičiuojamas nuo parapijos įsteigimo. Dažnu atveju, ypač kalbant apie pirmąsias Lietuvos bažnyčių statybas, žinome tik vieną ar kelis dėmenis (pavyzdžiui, bažnyčios fundaciją, pirmąjį jos paminėjimą ar konsekracijos metus), tad vieno kriterijaus pasirinkimas, pagal kurį būtų galima sugrupuoti ir palyginti visas bažnyčias, tampa neįmanomas.

Dėl duomenų trūkumo susiformuoja ir skirtingos atskirų bažnyčių jubiliejinių metų skaičiavimo tradicijos. Pavyzdžiui, 2020 m. buvo minimas Simno bažnyčios 500 metų jubiliejus (ši data skaičiuojama nuo bažnyčios fundacijos datos), 350 metų Jiezno bažnyčios jubiliejus (ši data skaičiuojama nuo bažnyčios konsekracijos datos). 2014 m. buvo minimas Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno 400 metų jubiliejus³⁷, nors 1614 m. buvo sudarytas tik bažnyčios fundacijos aktas. Tytuvėnų bažnyčios statybos prasidėjo 1618 m., pirmo etapo statybos baigtos 1633 m., o konsekracija įvyko

³⁷ „Paminėtas 400 metų jubiliejus“, in: Tytuvėnų piligrimų centras, in: <https://www.infotytuvėnai.lt/index.php/lt/44-paskutinesnaujienos/208-paminetas-tytuvėnu-baznycios-ir-vienuolyno-ansamblio-400-metu-jubiliejus>, (2023-05-14).

1635 m.³⁸ Stulgių bažnyčia 2015 m. minėjo 100 metų jubiliejų³⁹, nors pati bažnyčia pastatyta 1910 m., o pašventinta buvo 1915 m. Taigi pastebime, kad formuojasi skirtingos istorinės tradicijos, kurią datą pasirinkti švenčiant bažnyčių jubiliejus.

Kai kuriais atvejais konkreti bažnyčia buvo atstatoma po gaisrų ar karų, keitėsi jos architektūrinės ypatybės. Amžių tėkmėje pasitaiko, kad būna sunku užfiksuoti konkrečios bažnyčios pastatymo pabaigą. Bažnyčių pastatai būna didinami, pristatomos koplyčios, pastatomi bokštai. Bažnyčios būna perstatomos ar atstatomos. Kartais tampa sunku identifikuoti, ar po atstatymo tai ta pati, ar nauja bažnyčia, kada įvyko esminis bažnyčios architektūrinis pertvarkymas, o kada tik dalinis atnaujinimas. Kaip traktuoti, kai panaudojamos sugriautos ankstesnės bažnyčios sienos, tačiau pakeičiamas bažnyčios išorinis fasadas (pavyzdžiui, Šv. Jonų bažnyčia Vilniuje). Kaip matysime iš pateiktų duomenų, visą laiką kinta ir medinių bei mūrinių bažnyčių santykis. Daug bažnyčių amžių eigoje sunyko (buvo sugriautos karų, sudegė gaisruose ar kt.), buvo uždarytos ar pakeista jų paskirtis. Kita dalis bažnyčių buvo perstatomos pakeičiant jų geografinę vietą miestelyje ar miesto rajone.

Taigi bažnyčios pastatymo metai priklauso nuo turimų duomenų, konkrečių tyrėjų interpretacijos ir jų tyrimų uždavinių, susiformavusių bendruomeninių ir istorinių tradicijų. Be to, skirtinguose šaltiniuose gali būti nurodomos skirtingos bažnyčios įsteigimo datos. Šioje analizėje bažnyčios pastatymo metai į duomenų rinkinį įtraukti atsižvelgiant į šiuos veiksnius: tiek į prieinamus duomenis, tiek į tradicines jų interpretacijas. Svarbu atkreipti dėmesį, kad po gaisrų ar kitų nelaimių, kai bažnyčia būdavo sunaikinta, jos atstatymas galėjo užtrukti keletą ar keliolika metų. Neretai tokiu tarpiniu laikotarpiu pamaldos vykdavo įvairiose laikinose bažnyčiose. Šiuo atveju duomenų rinkinyje neatsispindi gaisrų ar karų poveikis konkrečiais analizės metais, jei bažnyčios buvo atstatymo procese. Kita vertus, jei sudegusi ar karo sugriauta bažnyčia nebuvo atstatoma, ji priskirta išnykusių bažnyčių kategorijai.

Atsižvelgus į dabartinių Lietuvos miestų ir miestelių ribas, šiame straipsnyje iš viso į analizę įtrauktos 668 vietovės. Kitaip sakant, galima teigti, kad

³⁸ Dalia Klajumienė, *Tytuvėnų bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 8.

³⁹ Alvydas Geštautas, „Stulgiuose – Žolinės atlaidai ir bažnyčios šimtmetis“, in: <https://www.biciulis.net/stulgiuose-zolines-atlaidai-ir-baznycios-simtmetis>, (2021-03-15).

katalikų bažnyčios buvo ar yra pastatytos 668 geografinėse Lietuvos vietose. Kaip ir minėta, šis skaičius gautas atsižvelgus į dabartines miestų ribas, pavyzdžiui, vien Vilniaus miesto savivaldybėje 2023 m. veikė 31 bažnyčia (skaičiuojant ir Grigiškių bažnyčia), dar 13 miesto ribose buvusių bažnyčių priskirtinos neveikiančių ar išnykusių bažnyčių kategorijai.

Lietuvos kraštovaizdyje įsitvirtinusios buvo ne tik katalikų bažnyčios ir vienuolynai bei jų prižiūrimos bažnyčios, bet ir protestantų bažnyčios, stačiatikių ir sentikių cerkvės bei vienuolynai, nekrikščioniškų religinių bendrijų maldos namai (karaimų, totorių, žydų ir kt.). Tačiau jų skaičių pokyčiai – jau kitos analizės objektas. Nekatalikiškų maldos namų Lietuvos teritorijoje yra žymiai mažiau, todėl juos lengviau suskaičiuoti ir aprašyti. Kita vertus, amžių tėkmėje tie patys maldos namai galėjo priklausyti tiek katalikams, tiek protestantams, tiek stačiatikiams. Tad skaičiuojame katalikų bažnyčias, perimtas protestantų ar stačiatikių, arba atvirkščiai.

Apibendrinant įvairius metodinius iššūkius, galima teigti, kad istorinių geografinių duomenų surinkimas apie Lietuvos teritorijoje buvusius ir esamus maldos namus yra daug iššūkių keliantis tikslas, o maldos namų skaičiaus palyginimas skirtingais amžiais ir šio skaičiaus kaitos įvertinimas priklauso ne tik nuo duomenų prieinamumo, bet ir nuo prieinamų šaltinių patikimumo.

Katalikų bažnyčių skaičiaus dinamika. XIII–XVI a. Bažnyčios Lietuvoje buvo statomos dar prieš oficialų krikščionybės įvedimą XIV a. pabaigoje. Pirmoji lietuvių pastatyta bažnyčia yra XIII a. Mindaugo statyta Vilniaus katedra. Dabartinėje Lietuvos teritorijoje viena pirmųjų bažnyčių buvo Švč. Mergelės Marijos bažnyčia Klaipėdoje, kuri veikė nuo 1253 m. Ji pastatyta Livonijos ordinui čia įkūrus Klaipėdos (Memelio) pilį⁴⁰. Be to, Klaipėdoje XIII–XVI a. veikė dar dvi bažnyčios – Šv. Jono ir Šv. Mikalojaus. Prieš oficialų krikštą XIV a. Vilniuje pastatytos Šv. Onos (žemutinėje pilyje), Šv. Mikalojaus, Šv. Martyno ir pranciškonų bažnyčios. Kai kurie istorikai mano, kad Šv. Onos bažnyčia ir galėjo būti pranciškonų bažnyčia⁴¹.

Gausesnė pirmųjų krikščioniškų bažnyčių statyba Lietuvoje susijusi su Lietuvos krikštu. Aukštaitijos krikštas prasidėjo 1387 m., kai Jogailos aktu buvo įsteigta Vilniaus vyskupija. 1387 m. Jogaila Aukštaitijoje įstei-

⁴⁰ Vladas Pupšys, „Klaipėdos krašto katalikų bažnyčia“, in: *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. II, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2003, p. 200.

⁴¹ Mečislovas Jučas, *Lietuvos parapijos XV–XVIII a.*, p. 12.

gė pirmąsias parapijas ir pastatė pirmąsias bažnyčias Vilniuje, Ukmergėje, Maišiagaloje, Nemenčinėje, Medininkuose (prie Vilniaus), Krėvoje, Ainoje ir Obolcuose. Pastarosios trys bažnyčios yra už dabartinės Lietuvos ribų. 1388–1392 m. Jogaila įkūrė dar tris parapijas – Merkinėje, Bistryčioje ir Ašmenoje.

Žemaičių krikštas prasidėjo 1413 m. ir vyko iki 1417 m. Įvairiuose šaltiniuose nurodoma, kad Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas iš viso fundavo daugiau kaip 35 bažnyčias, iš jų daugiau kaip 20 yra dabartinėje Lietuvos teritorijoje. Vytauto statytos bažnyčios: Vilniaus katedra (po 1419 m. gaisro) ir Šv. Onos bažnyčia Vilniuje, parapiinė bažnyčia (dabar Kauno arkikatedra) ir pranciškonų bažnyčia (dabar Vytauto Didžiojo) Kaune, bažnyčios Senuosiuose ir Naujuosiuose Trakuose, Darsūniškyje, Dauguose, Punioje, Perlojoje, Švenčionyse, Dubingiuose, Utenoje, Eišiškėse, Kernavėje. Žemaitijoje Vytautas Didysis pastatė bažnyčias Medininkuose (Varniuose), Ariogaloje, Betygaloje, Kelmėje, Kražiuose, Kaltinėnuose, Luokėje, Raseiniuose, Viduklėje, Veliuonoje (žr. iliustraciją Nr. 1). Skaičiuojama, kad iš viso iki Vytauto valdymo pabaigos (1430) Vilniaus vyskupijoje įsteigtos 27 bažnyčios⁴². Taip pat svarstoma, kad XV a. bažnyčios būta Rusnėje ir Verdainėje⁴³, tačiau trūksta istorinių faktų, kad ten tikrai būta bažnyčių, o ne koplyčių.

Gidžiūnas nurodo, kad baigiantis XV a. Lietuvoje buvo 109 bažnyčios (91 Vilniaus vyskupijoje, 18 Žemaičių vyskupijoje), o 1565 m. Lietuvoje jau buvo 232 bažnyčios (194 Vilniaus vyskupijoje ir 38 Žemaičių vyskupijoje)⁴⁴. Panašius skaičius pateikia ir Błaszczykas. Jo duomenimis XV a. Žemaitijoje buvo funduota 19 bažnyčių, nuo XVI a. pradžios iki 1609 m. – 44 (iš jų iki 1555 m. – 26). Tad 1555 m. Žemaičių vyskupijoje buvo 45 bažnyčios⁴⁵. Kitų autorių duomenimis Vilniaus vyskupijoje apie 1500 m. buvo 130 bažnyčių, o XVI a. viduryje – jau 259 bažnyčios⁴⁶.

Pagal autoriaus sudarytą duomenų rinkinį dabartinėje Lietuvos teritorijoje XIII a. šeštajame dešimtmetyje buvo 4 bažnyčios (viena mūrinė), XIV a.

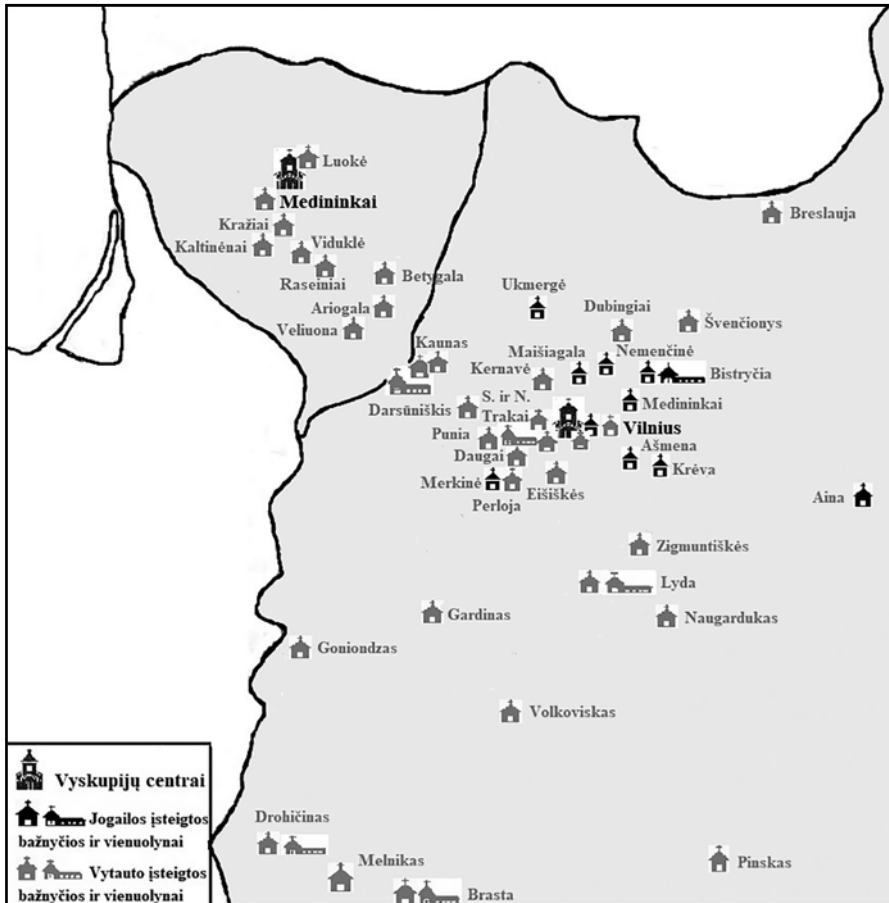
⁴² Jerzy Ochmański, *op. cit.*, p. 63.

⁴³ Vladas Pupšys, *op. cit.*, p. 200.

⁴⁴ Viktoras Gidžiūnas, „Katalikų bažnyčia Lietuvoje: Didžiojoje Lietuvos kunigaikštijoje“, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. 15: *Lietuva*, Vilnius: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1991, p. 131–141.

⁴⁵ Grzegorz Błaszczyk, *op. cit.*, p. 187–193.

⁴⁶ Mindaugas Paknys, „Vilniaus vyskupijos istorija: XIV – XVIII a.“, in: http://www.bpmuziejus.lt/_admin/Vilniaus%20vyskupijos%20istorija_Mindaugas_Paknys.pdf, (2023-05-17).

1 iliustracija. Jogailos ir Vytauto įsteigtos bažnyčios ir vienuolynai (sudaryta autoriaus)

pabaigoje Lietuvoje jau buvo pastatyta 20 bažnyčių, iš jų 4 mūrinės. 16 bažnyčių buvo 1387 m. įsteigtoje Vilniaus vyskupijoje ir 4 Klaipėdos krašte. Be jau minėtų 3 bažnyčių Klaipėdoje, 1361 m. bažnyčia taip pat buvo pastatyta ir Ventės pilyje⁴⁷, kuri tarnavo Kryžiuočių ordino riteriams, tačiau iki galo nėra aiškus šių maldos namų statusas, nes galėjo būti pastatyta ir koplyčia⁴⁸. Manoma, kad ši bažnyčia nunyko XVI a. pradžioje. 1450 m. Lietuvos teritorijoje buvo pastatytos 52, o 1500 m. jau veikė 90 bažnyčių (dia-

⁴⁷ Vladas Pupšys, *op. cit.*, p. 200.

⁴⁸ Albertas Juška, *Mažosios Lietuvos bažnyčia XVI–XX amžiuje*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, Mažosios Lietuvos fondas, 1997, p. 370–375.

grama Nr. 1). 1450 m. katalikų bažnyčios jau statytos tiek rytinėje, tiek vakarinėje dabartinės Lietuvos teritorijos dalyje. 1500 m. dabartinės Telšių vyskupijos ribose veikė 10 bažnyčių, dar 9 veikė dabartinės Šiaulių ir 21 dabartinės Kauno arkivyskupijos teritorijose.

XVI a. katalikų bažnyčių skaičiaus kaitai ypatingą reikšmę turėjo protestantizmo sąjūdis. Autoriaus surinktame duomenų rinkinyje užfiksuoti 1555-ieji metai. Tais metais dabartinėje Lietuvos teritorijoje buvo 160 bažnyčių. Tai metai, kai jau buvo prasidėjęs protestantų judėjimas, tačiau dar dauguma katalikų bažnyčių priklausė katalikams. 1555 m. protestantiškomis jau buvo tapusios Klaipėdos bažnyčios, taip pat 1551 m. evangelikams reformatams atiteko Šiaulėnų bažnyčia⁴⁹.

XVI a. pabaigoje Vilniaus vyskupijoje apie pusė bažnyčių (128 iš 259) buvo užimtos protestantų. Žemaičių vyskupijoje XVI a. pabaigoje buvo 57 bažnyčios, tačiau iš jų 8 buvo apleistos, o 20 pasisavintos protestantų⁵⁰. Mažosios Lietuvos šiaurinėje dalyje XVI a. viduryje buvo įsteigtos 6 evangelikų liuteronų parapijos: Viešvilėje (apie 1549), Vilkyskiuose (1549), Katyčiuose (prieš 1574), Piktupėnuose (apie 1574), Verdainėje (apie 1541–1565), Kintuose (apie 1550), Rusnėje (1541), Priekulėje (iki 1587)⁵¹.

Autoriaus duomenimis, 1600 m. dabartinėje Lietuvos teritorijoje 38 buvusios katalikų bažnyčios buvo naudojamos protestantų. Dar kelios bažnyčios buvo pasisavintos anksčiau arba vėliau nei 1600 m. Pavyzdžiui, Eržvilko bažnyčia evangelikų reformatų buvo pasisavinta apie XVI a. vidurį ir gražinta 1585 m., o Balbieriškio bažnyčia evangelikų reformatų buvo valdoma 1612–1644 m. Diagramoje Nr. 1 nurodomas bažnyčių skaičius 1600 metams, tad dalis istorinių peripetijų lieka neužfiksuota. Kita vertus, specialiai pasirinkta ir 1670 m. data, kai dauguma užimtų katalikų bažnyčių jau buvo gražintos arba tose vietovėse pastatytos naujos. 1670 m., po protestantizmo klestėjimo laikotarpio, katalikų bažnyčios dar nebuvo atkurtos Biržuose (pastatyta 1692 m.), Dusmenyse (čia vienuoliai kamalduliai 1744 m. pastatė koplyčią), Klaipėdoje (čia nauja katalikų bažnyčia buvo pastatyta tik 1784 m.), Čedasuose (sunnykus katalikų parapijai, čia nauja bažnyčia pastatyta 1742 m.) ir Šėtoje (nauja katalikų bažnyčia buvo pastatyta 1680 m.).

⁴⁹ „Šiaulėnai“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, in: <https://www.vle.lt/straipsnis/siaulenai>, (2024-01-15).

⁵⁰ Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, *op. cit.*, p. 30.

⁵¹ Albertas Juška, *op. cit.*, p. 43–45.

1600 m. bendras katalikų bažnyčių skaičius – 160 – išliko toks pat, kaip ir 1555 m. Nuo 1555 iki 1600 m. buvo pastatyta 40 katalikų bažnyčių, dalis jų (pavyzdžiui, Plungės, Lyduvėnų, Tryškių ir Viekšnių) neužilgo po pastatymo buvo perimtos protestantų, dar 2 – Klaipėdos ir Šiaulėnų – protestantų buvo perimtos jau prieš 1555 m.

Pirmosios bažnyčios buvo statomos jas funduojant valdovams, vėliau vyskupams ir didikams. Valdovo fundacijose būdavo užrašoma žemė, iš kurios gaunamos pajamos atitekdavo parapijos išlaikymui. Vilniaus vyskupijoje iki 1430 m. 89 % fundacijų priklausė valdovams, apie 1500 m. valdovų funduotos bažnyčios Vilniaus vyskupijoje sudarė 45 % (52 % buvo bajorų fundacijos, 3 % – dvasininkų). Žemaičių vyskupijoje iki XV a. pabaigos valdovų fundacijos sudarė 68 % (32 % bajorų fundacijos), XVI a. viduryje valdovų fundacijos sudarė 51 %, bajorų 44,5 % ir dvasininkų 4,5 %⁵². Aktyviausi bažnyčių statytojai buvo Radvilos, Astikai, Goštautai.

XVII–XVIII a. XVII a. tęsėsi kovos tarp reformatų ir kontrreformacijos šalininkų. Didžioji dalis katalikų bažnyčių po įvairių teisminių ginčų sugrižo katalikams.

Anot Błaszczyko, 1645 m. Žemaičių vyskupijoje buvo 80 parapijinių bažnyčių ir 11 filijų, o 1755 m. – 96 parapijinės bažnyčios ir 34 filijos⁵³. Vilniaus vyskupijoje 1651 m. buvo 377 bažnyčios, 1669 m. – 410 bažnyčių, o 1744 m. – 388 parapijinės bažnyčios ir 74 filijinės bažnyčios⁵⁴. Jučas, remdamasis Kurczewskiu, nurodo, kad po 1655–1661 m. Rusijos invazijos iš 341 Vilniaus vyskupijos bažnyčios 102 bažnyčios buvo lietuvių apgyvendintose žemėse⁵⁵. Gimbutas suskaičiavo, kad XVII a. Lietuvos teritorijoje (1920 m. sienos) buvo 410, o XVIII a. – 600 bažnyčių⁵⁶.

Autoriaus duomenimis, 1670 m. katalikai turėjo 276 bažnyčias, o 1700 m. – 320 bažnyčių. 1670 m. Vilniuje veikė 22, Kaune – 7 katalikų bažnyčios. 1719 m. Lietuvos vyriausiajame tribunole buvo svarstoma byla dėl evangelikų reformatų pasisavintos Papilio bažnyčios. Bylos duomenimis, bažnyčia buvo pasisavinta 1690 m.

1772 m. Vilniaus vyskupijoje buvo 514 bažnyčių, Žemaičių vyskupijoje –

⁵² Mindaugas Paknys, „Ankstyvasis LDK krikščionėjimo laikotarpis“, p. 70.

⁵³ Grzegorz Błaszczyk, *op. cit.*, p. 162–191.

⁵⁴ Jerzy Ochmański, *op. cit.*, p. 55–90.

⁵⁵ Mečislovas Jučas, *Lietuvos parapijos XV–XVIII a.*, p. 44.

⁵⁶ Jurgis Gimbutas, *op. cit.*, p. 217–223.

165 bažnyčios⁵⁷, Žemaičių vyskupijoje XVIII a. pabaigoje – 188 bažnyčios. Janina Gawrysiakowa ir Stanisławas Litakas analizuoja Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio (pareigas ėjo nuo 1762 iki 1794 m.) surinktus statistinius duomenis apie Vilniaus vyskupiją⁵⁸, kuriuos jis 1774 m. teikė Varšuvos nunciatūrai. Lentelės forma pateiktuose duomenyse yra 496 bažnyčios (su filinėmis) ir altarijos. Iš čia galima suskaičiuoti, kad dabartinės Lietuvos teritorijos dalyje, kuri priklausė tų metų Vilniaus vyskupijai, buvo 162 bažnyčios (neskaičiuojant altarijų), iš jų 40 mūrinių. Tačiau šie duomenys nėra tikslūs, nes neatspindi visų Vilniaus ir Kauno miesto bažnyčių skaičiaus, yra sumaišytų dekanatų. Kita vertus, iš vyskupo pateiktų duomenų taip pat galime analizuoti ir bažnyčių fondacijas, asmenų, galinčių priimti sakramentus skaičių, mūrinių ir medinių bažnyčių skaičių, surašymo metais gautas aukas, atstumą myliomis nuo Vilniaus ir po 1772 m. Abiejų Tautų Respublikos padalijimo Rusijai atitekusias bažnyčias⁵⁹.

Apie 1800 m. beveik visose didesnėse Lietuvos vietovėse buvo bažnyčios⁶⁰. Kiti šaltiniai teigia, kad XVIII a. antroje pusėje Vilniaus vyskupijoje buvo 433 parapijos ir 136 filijos, Žemaičių vyskupijoje – 98 parapijos ir 66 filijos⁶¹. Paknys skaičiuoja, kad 1772 m. Žemaičių vyskupijoje buvo 215 bažnyčių⁶². Vyskupas Steponas Giedraitis 1793 m. rašė, kad Žemaičių vyskupijoje yra 91 parapija⁶³.

Ne visos iniciatyvos pastatyti naujas bažnyčias buvo įgyvendintos. Pavyzdžiui, 1756 m. Motiejus Dogelis Vilniuje pradėjo statyti pijorams skirtą bažnyčią, tačiau statybos darbų nebaigė⁶⁴.

XVIII a. katalikų bažnyčių skaičius didėjo itin sparčiai. Kūrėsi ir nauji vienuolynai. XVIII a. pabaigoje dabartinėje Lietuvos teritorijoje veikė 86 vyrų ir 13 moterų vienuolynų⁶⁵, tačiau 1773 m., kai buvo panaikintas jėzuitų

⁵⁷ Stanisław Litak, *op. cit.*

⁵⁸ Janina Gawrysiakowa, Stanisław Litak, „Spisy ludności i beneficjów diecezji wileńskiej z drugiej połowy XVIII wieku“, in: *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, Lublin, 1998, t. 70, p. 101–135.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 111–134.

⁶⁰ Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 1: *Telšių vyskupija*, 1980, p. 5.

⁶¹ Zigmantas Kiaupa, Jūratė Kiaupienė, Albinas Kuncevičius, *Lietuvos istorija iki 1795 metų*, Vilnius: Arlila, 1998, p. 287.

⁶² Mindaugas Paknys, „Žemaitijos regiono katalikų bažnyčios XV–XVIII a.“, p. 235.

⁶³ Paulius Rabikauskas (ed.), *op. cit.*, t. 1, p. 452.

⁶⁴ Vladas Drėma, *op. cit.*, p. 721.

⁶⁵ Darius Liutikas, „Vienuolynų tinklas Lietuvoje“, p. 45–66.

ordinas, buvo tie metai, nuo kurių vienuolynų, o kartu ir vienuolynams priklausančių bažnyčių, skaičius ėmė mažėti. Per šimtą metų, nuo 1700 iki 1800 m., bažnyčių skaičius dabartinėje Lietuvos teritorijoje išaugo nuo 320 iki 499. Daugiau kaip dvi bažnyčios veikė 8 Lietuvos geografinėse vietose: Alytuje (3), Kaune (10), Kražiuose (4), Merkinėje (4), Raseiniuose (3), Trakuose (3), Varniuose (3) ir Vilniuje (28).

XIX a. XIX a. carinė okupacija turėjo didelės neigiamos įtakos katalikų bažnyčių plėtrai. Bažnyčių ir vienuolynų skaičiaus raidai, jų uždarymui didžiulę įtaką turėjo 1831 ir 1863–1864 m. sukilimai ir po jų sekęs bažnyčių uždarymas ar jų vertimas cerkvėmis. Autoriaus duomenimis, per 100 metų bažnyčių skaičius pakito nežymiai, nuo 499 bažnyčių 1800 m. iki 497 bažnyčių 1900 m. Tačiau čia reikia atsižvelgti tiek į naujai pastatytų, tiek į sunaikintų bažnyčių skaičių.

Pagal Stanislovo Čerskio duomenis, 1830 m. Žemaičių vyskupijoje buvo 190 bažnyčių (be Užnemunės, kurioje tuo metu buvo 15 bažnyčių)⁶⁶. Beje, Čerskio sudarytas Žemaičių vyskupijos žemėlapis, kuriame pažymėtos visos 190 bažnyčių, yra vienas pirmųjų Lietuvos religinės kartografijos darbų. 1832 m. buvo uždaryta dalis vyrų vienuolynų, atimta vienuolynų ir bažnyčių žemių nuosavybė. Intensyviai bažnyčių turtas buvo konfiskuojamas 1841–1842 m. 1850 m. prie Žemaičių vyskupijos buvo prijungtos 93 Vilniaus vyskupijai priklausiusios parapijos. Apie 1860 m. Žemaičių vyskupija turėjo 205 parapines ir 101 filinę bažnyčią⁶⁷.

Muravjovo valdymo metu (1863–1865), ypač po sukilimo, buvo uždarytos ar paverstos stačiatikių cerkvėmis apie 80 bažnyčių ir koplyčių, uždaryta daugiau kaip 20 vienuolynų. Nuo 1863 iki 1897 m. galiojo draudimas naujų bažnyčių statybai. 1860 m. Vilniaus vyskupijoje buvo 298 parapinės bažnyčios, 1901 m. – 235 parapinės bažnyčios. Tačiau 1798–1885 m. Vilniaus vyskupijoje buvo uždarytos 107 katalikų bažnyčios ir 81 koplyčia⁶⁸. Vilniaus gubernijoje 1861–1901 m. buvo uždaryta 116 katalikų bažnyčių ir koplyčių⁶⁹. Klaipėdos krašte XIX a. būta ne mažiau 9 katalikų parapijų.

⁶⁶ [Stanislovas Čerskis], *Žemaičių vyskupijos aprašymas: Su trimis nedideliais žemėlapiais, sudarytas katedros kanauninko Stanislovo Čerskio, teologijos daktaro, daugelio mokslo draugijų nario, iš lenkų kalbos vertė Jadvyga Rauckienė*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013.

⁶⁷ Paulius Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva*, p. 83.

⁶⁸ Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, *op. cit.*, p. 30.

⁶⁹ Vytautas Merkys, „Vilniaus vyskupijos katalikų parapijų vertimas stačiatikių parapijomis ir jo tautiniai padariniai (1866–1918 m.)“, in: *Lituanistica*, Vilnius, 2003, Nr. 3 (55), p. 4.

Autoriaus duomenimis, didžiausi bažnyčių skaičiaus pokyčiai pastebimi po 1831 m. sukilimo. Jeigu 1800 m. dėl caro valdžios veikslių Vilniuje neveikė Šv. Ignoto ir Šv. Rapolo bažnyčios, tai 1831 m. Lietuvos teritorijoje carinės valdžios buvo perimtos 7 bažnyčios, 1861 m. – 21, o 1900 m. – jau 40 Lietuvos katalikų bažnyčių. Neskaičiuojant perimtų bažnyčių, 1800–1831 m. negrižtamai sunyko 9, 1832–1861 m. – dar 12, o 1862–1900 m. – 9 katalikų bažnyčios. Taigi iš viso XIX a. sunyko ar buvo sunaikintos 30 katalikų bažnyčių, 40 bažnyčių uždaryta arba paversta cerkvėmis.

XX a. XX a. pasižymėjo dviem pasikartojančiais periodais. Po carinės okupacijos ir Pirmojo pasaulinio karo vyko bažnyčių susigrąžinimas, naujų bažnyčių statyba. Toks pat periodas prasidėjo ir 1988 m. spalio 23 d., kai tikintiesiems buvo grąžinta Vilniaus arkikatedra ir prasidėjo valstybės atkūrimo procesai. Intensyvus bažnyčių statymas vyko ir XX a. pradžioje, kai jau carinė valdžia leido naujų bažnyčių statybą. 1914 m. Lietuvoje buvo 531 katalikų bažnyčia. 1901–1914 m. iš viso pastatytos 84 bažnyčios, veikiančios ir šiandien, o dar 8 tuo laikotarpiu pastatytos bažnyčios vėliau buvo perstatytos.

Gimbutas teigė, kad 1914 m. Lietuvoje ir jos etninėse žemėse buvo 901 katalikų ir 100 protestantų (evangelikų ir reformatų) bažnyčių, nuo 1917 iki 1943 m. buvo įkurta 88 katalikų ir 4 protestantų bažnyčios, tad iš viso 1943 m. Lietuvoje ir jos etninėse žemėse buvo 885 katalikų ir 104 protestantų bažnyčios⁷⁰. Čia reikėtų akcentuoti, kad šie skaičiai gauti įtraukiant ne tik bažnyčias, bet ir dalį koplyčių bei skaičiuojant didesniame nei dabartinė Lietuvos teritorija plote. Kita vertus, neaišku, ar autorius iš gautų rezultatų išskaičiavo išnykusias bažnyčias ir koplyčias.

1924 m. Seinų vyskupijoje buvo 86 parapijinės bažnyčios⁷¹. 1939 m. Klaipėdos krašte būta 8 bažnyčių, kurios visos karo metu buvo sugriautos arba sunaikintos sovietų.

Po Pirmojo pasaulinio karo Lietuvos bažnyčių skaičius toliau augo. Dalis bažnyčių buvo įrengta nebenaudojamose cerkvėse. Stačiatikių cerkvėse katalikų bažnyčios įrengtos Vilūnuose, Kruonyje, Dotnuvoje (Akademijoje), Pabradėje, Surdegyje, Kaune (Šv. Arkangelo Mykolo, Šančiuose Šv. Kryžiaus Išaukštinimo ir Aukštojoje Fredoje buvusioje Šv. Sergijaus Radonežiečio cerkvėje), Šiauliuose (Šv. Jurgio), Marijampolėje (Šv. Vincento

⁷⁰ Jurgis Gimbutas, *op. cit.*, p. 223.

⁷¹ Paulius Rabikauskas, *op. cit.*, p. 115.

Pauliečio), Vilkaviškyje (Šv. Kryžiaus), Varėnoje (Šv. Arkangelo Mykolo), Telšiuose (Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų), Ukmergėje (Švč. Trejybės, cerkvė buvo pastatyta nugriautos medinės pijorų bažnyčios vietoje), Kalvarijoje (Brangiausiojo Jėzaus Kraujo), Mažeikių (Šv. Aloyzo), Rokiškyje (Šv. Augustino), Zarasuose (Šv. Juozapo), Šeduvoje (Švč. Jėzaus Širdies). Laikiniai katalikų bažnyčios buvo įrengtos cerkvėse Bijutiškyje (1925–1931) ir Kybartuose (1922–1928). 1924 m. iš viso dabartinėje Lietuvos teritorijoje buvo 599 bažnyčios, o prieš Antrąjį pasaulinį karą 1940 m. – jau 684 bažnyčios.

Karo metais nemažai bažnyčių buvo sunaikinta, po karo uždaryta sovietinių okupantų. Laukaitytė skaičiuoja, kad 1941 ir 1944 m. Lietuvoje (išskyrus Vilniaus arkivyskupiją) buvo sugriautos arba sudegė maždaug 47 katalikų bažnyčios⁷². Karo pradžioje buvo sugriautos 5 Vilniaus arkivyskupijos bažnyčios. Šio straipsnio autoriaus skaičiavimu, Antrojo pasaulinio karo metais Lietuvoje buvo sunaikinta 50 katalikų bažnyčių. Į šį skaičių patenka tik visiškai sugriautos ar sudegusios bažnyčios. Nemažai Lietuvos bažnyčių karo metu buvo stipriai apgriautos, apšaudytos, susprogdinti jų bokštai. Tokių bažnyčių Lietuvoje ne mažiau kaip 55.

Juška teigė, kad 1946 m. birželio 30 d. Lietuvoje buvo 711 bažnyčių⁷³. Šio straipsnio autoriaus duomenimis, tais metais buvo 678 veikiančios bažnyčios. 1948 m. pabaigoje įregistruotos 677 bažnyčios, o kitos buvo uždarytos, ypač didmiesčiuose (Kaune liko 10, Vilniuje – 8). Skaičiuojama, kad pokario metais vien tik Vilniuje buvo uždarytos 29 bažnyčios ir koplyčios⁷⁴. Iš viso Lietuvoje sovietmečiu buvo uždaryta iki 120 bažnyčių, koplyčių, vienuolynų ir kt.⁷⁵ Vilniaus arkikatedra buvo paversta Paveikslų galerija, Šv. Kazimiero bažnyčioje įsteigtas Ateizmo muziejus. Muziejais ar ekspozicijų salėmis paverstos ir daugiau Lietuvos bažnyčių. Kitos bažnyčios buvo naudojamos kaip sandėliai, sporto salės, švietimo įstaigos, knygų saugyklos, kultūros namai ar kitoms reikmėms. Dalis uždarytų bažnyčių iš viso buvo nenaudojamos.

Manoma, kad po 1950 m. Lietuvoje buvo apie 670 bažnyčių (iš jų 261 bažnyčia ar koplyčia buvo neparapijinė). 1974 m. Lietuvoje buvo 639 veikiančios

⁷² Regina Laukaitytė, *Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944)*, p. 184.

⁷³ Albertas Juška, *op. cit.*, p. 228.

⁷⁴ Rasa Čepaitienė, „Vilniaus bažnyčių likimas sovietmečiu (1944–1990)“, in: *Liaudies kultūra*, Vilnius, 2002, Nr. 5, p. 35.

⁷⁵ Arūnas Streikus, *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990)*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2002, p. 108.

bažnyčios⁷⁶. Iš tikrųjų, 1953 m. Lietuvoje veikė 639 bažnyčios, o 1986 m. – 631 bažnyčia. 53 bažnyčios trumpesnę ar ilgesnę laiką sovietmečiu buvo uždarytos ar pakeista jų paskirtis. 1986 m. autoriaus duomenys beveik sutampa su Petro Pečiūros duomenimis, pateiktais Tarybų Lietuvos enciklopedijoje⁷⁷. Jo duomenimis, 1986 m. Lietuvoje buvo 630 katalikų bažnyčių⁷⁸.

1990 m. buvo priimti teisės aktai dėl maldos namų ir kito nekilnojamojo turto gražinimo religinėms bendruomenėms, taip pat Katalikų Bažnyčios padėties restitucijos aktas. Sovietinio periodo pabaiga žymėjo galimybių statyti naujas bažnyčias pradžia. Per 30 metų (nuo 1991 iki 2020 m.) Lietuvoje pastatyta 73 bažnyčios.

Statistikos departamento (Valstybės duomenų agentūros) duomenimis, 1996 m. Lietuvoje buvo 687, 2000 m. – 701, 2016 m. – 715 bažnyčių⁷⁹. Autoriaus duomenimis, 2000 m. Lietuvoje buvo 694, 2010 m. – 709 bažnyčios. Reikėtų gilesnės analizės aiškinantis, kodėl Lietuvos statistikos departamentas nurodo šiek tiek didesnę veikiančių bažnyčių skaičių. Autoriaus nuomone, tikėtina, kad prie bažnyčių Statistikos departamentas priskaičiuoja ir parapišes koplyčias, kurios veikia bažnyčių neturinčiose parapijose. Autoriaus duomenimis, 1996 m. tokios parapišės koplyčios veikė 5 vietose, o 2016 m. – jau 14 vietų. Be to, kaip minėta, į autoriaus analizę nėra įtrauktos evangelikų liuteronų bažnyčios, kuriose vyksta katalikų pamaldos. Vienos naujausių Lietuvoje statomų ar pastatytų bažnyčių yra didžiuliuose miestuose ar jų priemiesčiuose: Šv. Jono Pauliaus II bažnyčia Šilainių rajone Kaune, Šv. Brunono Kverfurtiečio bažnyčia Klaipėdoje, Slengių (Klaipėdos r.) bažnyčia, taip pat bažnyčia Kulautuvoje. 2020 m. baigtos statyti ir pašventintos bažnyčios Alvite ir Grigiškėse.

Kaip minėta, Statistikos departamento duomenimis 2016 m. Lietuvoje buvo 715 katalikų bažnyčių, 58 ortodoksų (stačiatikių) cerkvės, 54 sentikių cerkvės, 50 evangelikų liuteronų bažnyčių ir 9 evangelikų reformatų bažnyčios⁸⁰. Svarbu pabrėžti, kad Lietuvos statistikos departamentas pateikia statistiką apie veikiančius maldos namus (bažnyčios be koplyčių). Informacija surenkama iš pačių religinių bendruomenių. Taip pat Statistikos departamentas

⁷⁶ Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, t. 1, p. 5.

⁷⁷ Petras Pečiūra, „Parapijos“, in: *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 3, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1987, p. 304.

⁷⁸ *Ibid.*, p. 304.

⁷⁹ Maldos namų skaičius metų pabaigoje: *Lietuvos statistikos departamentas*, in: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>, (2019-04-12).

⁸⁰ *Ibid.*

nurodo, kad 2016 m. Lietuvoje buvo 712 katalikų parapijų. Daugiausiai bažnyčių buvo Telšių (139) vyskupijoje. Vilniaus vyskupijoje buvo 112, Panevėžio – 115, Vilkaviškio – 104, Kauno – 102, Šiaulių – 72 ir Kaišiadorių – 69 bažnyčios⁸¹. 2016 m. buvo paskutiniai, kai Lietuvos statistikos departamentas rinko informaciją apie pagrindinių Lietuvos religijų maldos namus. Nuo 2017 m. Lietuvos statistikos departamentas, o nuo 2023 m. Valstybės duomenų agentūra pateikia duomenis tik apie įregistruotas religines organizacijas (bendruomenes, bendrijas ir kt.). Pavyzdžiui, Romos Katalikų įregistruotų religinių bendruomenių ir bendrijų 2000 m. buvo 810, 2010 m. – 875, 2019 m. – 902, 2022 m. – 910⁸². Išsami informacija apie dabartinę Lietuvos katalikų bažnyčių statistiką pateikta Liutiko straipsnyje „Katalikų bažnyčios ir koplyčios Lietuvoje: statistinė analizė“⁸³.

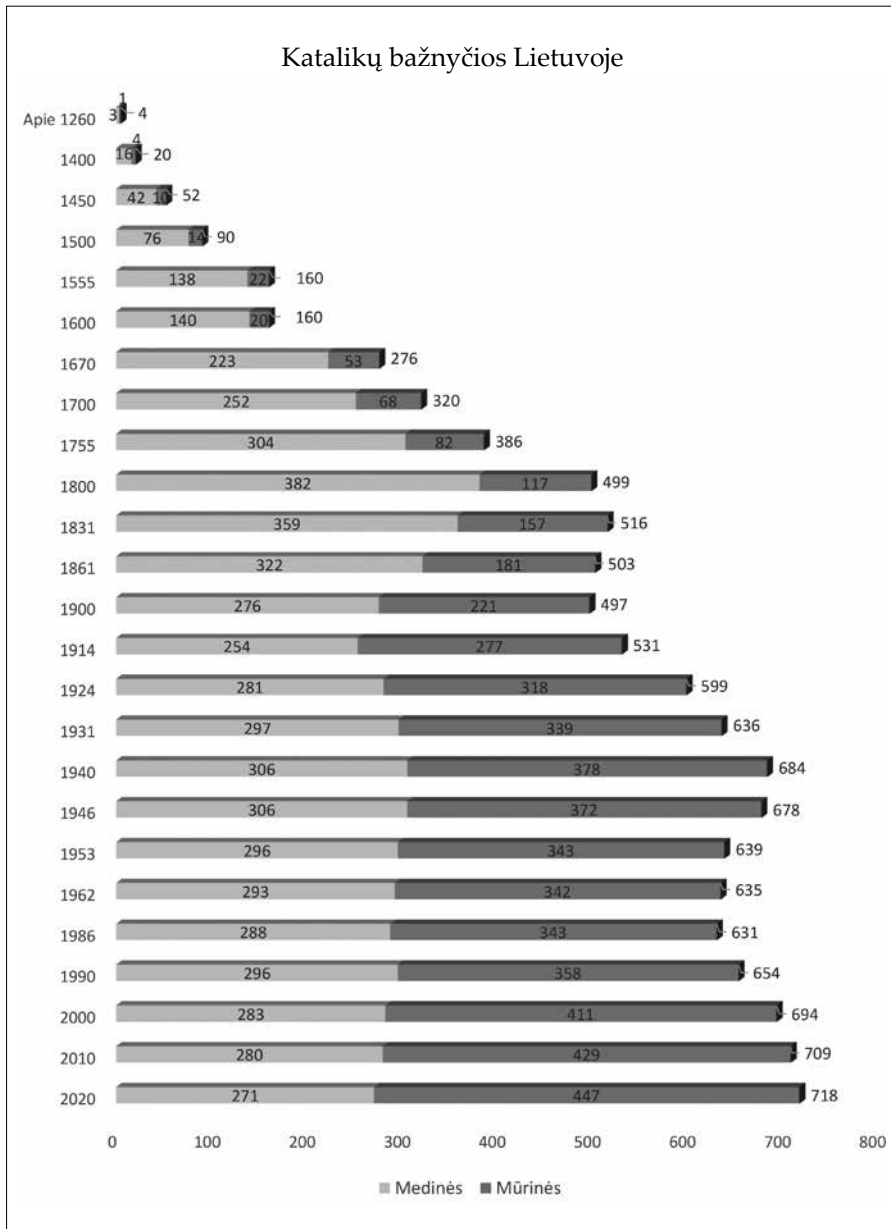
Lentelėje Nr. 1 analizuojami bažnyčių pastatymai naujose vietovėse skirtingais periodais. Čia konkrečiu periodu nurodyti tik bažnyčių pastatymai naujose geografinėse vietose, tačiau nefiksuojami jų perstatymai iš medinių į mūrines. Taip pat reikia atkreipti dėmesį, kad šioje lentelėje nematome katalikų bažnyčių skaičių pokyčių, kai jas laikinai buvo perėmę protestantai ar stačiatikiai. Bendrą bažnyčių skaičių nulėmė (žr. diagramą Nr. 1) ir konkrečiu laikotarpiu pastatytų, o vėliau išnykusių bažnyčių skaičius. Bažnyčių, kurios buvo įrengtos ar pastatytos vietoje koplyčių, būta ir daugiau, tačiau lentelėje neužfiksuotas pokytis, jei konkrečiu laikotarpiu pastatyta koplyčia tame pačiame laikotarpyje tapo bažnyčia. Lentelėje taip pat nefiksuotos ir laikinos bažnyčios, kurios keletą metų ar daugiau veikė prieš pastatant nuolatinę bažnyčią.

Iš viso analizuojamos 793 geografinės vietos, kuriose stovi ar stovėjo katalikų bažnyčios. Net 169 atvejais katalikų bažnyčia pastatyta ar įrengta vietoje anksčiau stovėjusios koplyčios. Jei skaičiuotume tame pačiame analizuojamame laikotarpyje bažnyčių virsmą iš koplyčių ar laikinų bažnyčių, šis skaičius būtų kur kas didesnis. Pavyzdžiui, nuo 1990 m. Lietuvoje naujose geografinėse vietovėse pastatytos 26 bažnyčios, iš jų net 14 vietų iš pradžių pamaldos vyko koplyčiose ar laikinose bažnyčiose. 21 katalikų bažnyčia įrengta anksčiau kitoms krikščioniškoms konfesijoms priklausiusiuose maldos namuose. Dar 3 evangelikams liuteronams

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Įregistruotos religinės organizacijos: *Lietuvos statistikos departamentas*, in: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#>, (2019-06-12).

⁸³ Darius Liutikas, „Katalikų bažnyčios ir koplyčios Lietuvoje: statistinė analizė“, p. 311–355.

1 diagrama. Katalikų bažnyčių skaičius dabartinėje Lietuvos teritorijoje skirtingais istoriniais laikotarpiais (autorius duomenys)

1 lentelė. Bažnyčių pastatymai naujose geografinėse vietovėse

Laikotarpis	Pastatytos bažnyčios naujose geografinėse vietovėse		Pastatyti pastatai, vėlesniu periodu tapę katalikų bažnyčiomis		Nurodytu laikotarpiu pastatytos (įrengtos) ir vėliau sunykusios, uždarytos ir neatstatytos ar neatkurtos kitame pastate bažnyčios	Komentariai
	Medinės	Mūrinės	Kitoms krikščioniškosms konfesijoms (protestantams, stačiatikiams ir kt.) priklausiusi bažnyčia ar cerkvė	Pastatyta (įrengta) koplyčia		
1260–1400 m.	16	4	1	0	6	1347 m. pastatyta Švč. Trejybės stačiatikių cerkvė, XVII a. pradžioje perduota unitams.
1401–1450 m.	28	5	0	1	1	Šiam periodui priskirta ir pirmoji Utenos bažnyčia, manoma, pastatyta apie 1416 m. Panoteriuose koplyčia pastatyta 1441 m.
1451–1500 m.	34	4	0	0	0	
1501–1555 m.	73	5	0	5	9	
1556–1600 m.	31	2	2	1	0	Šiam laikotarpiui priskiriamos ir Laukžemės, Vieškėnių, Lyduvėnų bažnyčios. Laukžemės bažnyčia XVI a. pabaigoje galėjo būti naudojama ir protestantų. Lyduvėnų bažnyčia XVI a. pabaigoje taip pat naudojama protestantų. Skaičiuojama ir Plungės bažnyčia, kuri 1590 m. atiteko evangelikams reformatams. Jūžintuose koplyčia pastatyta 1600 m.
1601–1670 m.	70	16	3	24	8	Neskačiuojama 1665 m. sudegusi Šv. apaštalo Baltramiejaus bažnyčios vietoje buvusi bažnyčia,

									kuri priklausė juodiesiems augustinams (pastatyta 1644 m.). Skaičiuojama, kad 1670 m. buvo vienos bažnyčios Alytuje pastatymo data (kai kada minimos ir dvi tais metais pastatytos bažnyčios). Aptariamam laikotarpiui pastatytose Glitiškių, Stelmužės ir Pamušio bažnyčiose vėliau įsikūrė katalikai. Jiezne katalikų bažnyčia įrengta perimtoje iš evangelikų reformatų bažnyčioje tame pačiame laikotarpyje.
1671–1700 m.	25	6	0	12	7				Neskaiciuojama pastatyta katalikų bažnyčia Rykantuose, kuri vėliau persikėlė į 1585 m. statytą mūrinę evangelikų reformatų bažnyčią. Gelvonuose pirmoji katalikų bažnyčia įsikūrė buvusioje evangelikų reformatų koplyčioje.
1701–1755 m.	45	7	1	33	10				Neskaiciuojama Kazitiškio bažnyčia, kuri iki 1834 m. priklausė unitams. 1862 m. pastatyta koplyčia. 1864–1905 m. ji buvo uždaryta. Nauja mūrinė bažnyčia pastatyta 1908 m. Kintuose evangelikų reformatų bažnyčia pastatyta 1705 m., nuo 1990 m. priklauso katalikams.
1756–1800 m.	85	6	0	39	4				
1801–1831 m.	7	8	1	13	2				
1832–1861 m.	0	5	0	6	0				
1862–1900 m.	3	2	8	5	1				
1901–1914 m.	9	4	5	6	1				
1915–1924 m.	18	1	0	6	6				Dar 12 bažnyčių buvo įrengta buvusiose anksčiau statytose cerkvėse ir vienoje evangelikų reformatų bažnyčioje.

1925–1931 m.	12	3	0	3	2	Dar 3 bažnyčios įrengtos buvusiose anksčiau statytose cerkvėse.
1932–1940 m.	20	10	0	5	2	Neskaičiuojama Kristaus prisikėlimo bažnyčia, kuri buvo beveik pastatyta 1940 m., perimta sovietų.
1941–1946 m.	4	2	0	0	0	Skačiuojamos Mindaugų, Akmenynų, Nemirų, Skardupių, Dauginių ir Pakutuvėnų bažnyčios. Neskačiuojama Berčiūnų bažnyčia, kuri nebuvo baigta statyti iki galo.
1947–1986 m.	0	2	0	0	0	Skačiuojama Vilkiškių bažnyčia, 1958 m. įrengta gyvenamajame name, ir Saugų bažnyčia, įrengta evangelikų liuteronų bažnyčios šventoriaus koplyčioje 1947 m. Neskačiuojama Klaipėdos Švč. Mergelės Marijos bažnyčia, pastatyta 1960 m. ir nusavinta 1963 m. Neskačiuojama Sintautuose 1950–1995 m. veikusi laikinoji bažnyčia, kurioje dabar įrengtas muziejus.
1987–2000 m.	1	11	0	10	0	Skačiuojama ir Nidos katalikų bažnyčia, kuri nuomono bažnyčią iš evangelikų liuteronų 1988–2003 m. Nauja medinė katalikų bažnyčia pastatyta 2003 m.
2001–2023 m.	1	10	0	0	0	Medinė Sasnavos senoji bažnyčia pastatyta Rumšiškėse.
Iš viso	482	113	21	169	59	

priklausančiose bažnyčiose vyksta ir katalikų pamaldos: Juodkrantėje, Kretingalėje ir Rukuose.

Kaip matome iš lentelės Nr. 1, aktyviausiai naujose vietose bažnyčios buvo statomos XVI a. pirmoje pusėje (78 bažnyčios), 1601–1670 m. (86 bažnyčios) ir 1756–1800 m. (91 bažnyčia). 1915–1931 m. katalikų bažnyčiomis paversta 15 buvusių stačiatikių cerkvių.

Išnykusios katalikų bažnyčios Lietuvos teritorijoje. Išnykusi bažnyčia šiame straipsnyje apibrėžiama kaip tam tikroje dabartinės Lietuvos teritorijos vietoje stovėjusi ir funkcionavusi bažnyčia (bažnyčios pastatas), kuri dėl vienokių ar kitokių priežasčių išnyko, t. y. buvo apleista, sugriauta, sudegė, pakeista jos funkcija ir pats bažnyčios pastatas. Straipsnyje analizuojama 61 Lietuvos teritorijoje buvusi ir išnykusi bažnyčia. Į šį sąrašą nepatenka medinių bažnyčių pakeitimai mūrinėmis, atstatytos buvusios apgriautos ar sugriautos (sudegusios) bažnyčios. Analizuojamos tik bažnyčios, kurios tam tikrą laikotarpį veikė Lietuvoje ir po sunaikinimo (suniykimo) jos pastatas ar funkcijos nebuvo atkurtos pastatymo vietoje ar šalia jos. Į analizę nepatenka Arnionių, Januliškio ir Karmėlavos koplyčios. Visos jos anksčiau veikė kaip bažnyčios. Pavyzdžiui, Karmėlavos bažnyčia buvo pastatyta 1521 m. Bažnyčia uždaryta 1909 m. Vyskupijos vadovybės sprendimu. 1921 m. pastatyta nauja medinė bažnyčia, suremontuota 1939 m. Ši bažnyčia sudegė per Antrąjį pasaulinį karą. 1945 m. buvo įrengta medinė koplyčia.

Priede pateiktas išnykusių bažnyčių sąrašas. Jo nereikia painioti su sunaikintomis ir atstatytomis ar perstatytomis bažnyčiomis. Mano straipsnyje „Katalikų bažnyčios ir koplyčios Lietuvoje: statistinė analizė“ buvo pateiktas sunaikintų Lietuvos katalikų bažnyčių sąrašas 1941–2020 m.⁸⁴ Sąrašė buvo 76 sunaikintos bažnyčios, tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad dauguma tame sąrašė sunaikintų bažnyčių buvo atstatytos ar įrengtos kituose pastatuose. Priede pateiktoje lentelėje iš 61 išnykusios bažnyčios 24 yra mūrinės. Daugiausia – 23 – bažnyčių išnyko cariniu laikotarpiu nuo 1832 iki 1886 m., 17 bažnyčių išnyko sovietmečiu. Iš tų 17 bažnyčių 5 buvo įrengtos buvusių cerkvių patalpose. Dar 2 bažnyčios, įrengtos buvusių cerkvių patalpose, sunyko tarpukariu.

Katalikų bažnyčių tinklo pokyčių priežastys. Katalikų maldos namų tinklo geografinė analizė dabartinėje Lietuvos teritorijoje parodo skirtingus

⁸⁴ Darius Liutikas, *op. cit.*, p. 339–343.

bažnyčių teritorinės plėtros ir istorinės raidos etapus. Šioje vietoje galime diskutuoti apie teritorijų ir erdvių istorinę atmintį bei tapatumą. Šalies religinio kraštovaizdžio ypatybės, nagrinėjamu atveju katalikų bažnyčių tinklas, atsikuria kultūriniuose ir socialiniuose tekstuose, simboliniame ir istoriniame teritorijos suvokime. Tokios socialinės praktikos kaip turizmas ar piligrimystė⁸⁵ padeda įtvirtinti teritorinį tapatumą ir istorinę atmintį. Įvairūs istoriniai įvykiai taip pat prisideda prie kraštovaizdžio elementų svarbos įtvirtinimo bendruomeninio tapatumo formavimosi procese. Maldos namai tampa socialinio ir asmeninio tapatumo simboliais kraštovaizdyje, pažymintys teritorines ribas⁸⁶. Galime išskirti dvi pagrindines maldos namų tinklo pokyčius nulėmusias priežastis: natūralius gamtinius procesus ir žmogiškuosius sprendimus, kuriems įtakos turėjo tiek socialiniai (politiniai, demografiniai, urbanistiniai), tiek religiniai (prievartiniai ir savanoriški) pokyčiai. Žmogiškieji sprendimai lėmė sukeltus gaisrus ir karus, taip pat tikslinius maldos namų griovimus.

Diagramoje Nr. 1 pateiktas mūrinių ir medinių katalikų bažnyčių skaičius skirtingais laikotarpiais. Kaip matome, mūrinių bažnyčių skaičius nuolat auga, o medinių mažėja. Atvirkštinius pokyčius matome tik 1946 m., lyginant su 1940 m., kai nemažai mūrinių bažnyčių Antrojo pasaulinio karo metu buvo sugriautos, o nauji maldos namai įrengti mediniuose barakuose ar mediniuose gyvenamuosiuose namuose. Medinės bažnyčios yra ypač pažeidžiamos gamtinių procesų ir laiko. Dauguma pirmųjų bažnyčių Lietuvoje buvo medinės. Jas naikino drėgmė, metų laikų kaita, gaisrai. Lietuvoje yra išlikusių XVIII a. statytų medinių bažnyčių (pavyzdžiui, Beržoro (statyta 1746 m.), Prienų (statyta 1750 m.), Onušio (statyta 1774 m.), Imbrado (statyta 1787 m.) ir kt.). Algė Jankevičienė suskaičiavo 43 išlikusius XVIII a. antros pusės medinius sakralinius pastatus⁸⁷. Didžioji jų dalis buvo atnaujinti, restauruoti ar remontuoti. Bažnyčių tuštėjimui įtaką darė ir epidemijos (pavyzdžiui, 1709–1711 m. maro epidemija), stichinės nelaimės ir gaisrai (pavyzdžiui, 1993 m. medinę Kriukų Šv. Lauryno bažnyčią sugriovė uraganas).

Gaisrai ir karai visada turėjo įtaką maldos namų skaičiui. Ne visos sunaikintos bažnyčios buvo atstatomos. Per 1748–1749 m. Vilniuje įvykusius

⁸⁵ Darius Liutikas, *Piligrimystė*.

⁸⁶ Sverker Sörlin, „The Articulation of Territory: Landscape and the constitution of regional and national identity“, in: *Norwegian Journal of Geography*, 1999, t. 53 (2–3), p. 103–112.

⁸⁷ Algė Jankevičienė, *Lietuvos medinės bažnyčios, koplyčios ir varpinės*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007.

gaisrus degė Šv. Dvasios, Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, jėzuitų Šv. Kazimiero, Švč. Trejybės bažnyčios ir kt. 1812 m. sudegė Labūnavos, Skriaudžių, Skiemonių bažnyčios. 1854 m. per didelį gaisrą Klaipėdoje sudegė 3 bažnyčios, kurios vėliau buvo atstatytos. Laukaitytės skaičiavimu, 1941 m. sudegė apie 14 katalikų bažnyčių⁸⁸. Kita vertus, bažnyčios nyksta ir šiais laikais. Per 30 metų nuo 1990 iki 2019 m. sausio 1 d. Lietuvos bažnyčiose kilo 15 gaisrų (Kulautuvoje bažnyčia buvo padegta du kartus), kurių metu visiškai sudegė 8 medinės ir smarkiai apdegė 2 mūrinės bažnyčios. Kitais atvejais gaisrai nebuvo dideli. Grūžių medinė bažnyčia sudegė 1996 m. (bažnyčia perkelta į buvusio kolūkio kultūros namus, pašventinta 2001 m.), Pakalnių – 2000 m. (atstatyta mūrinė 2002 m.), Suosto – 2001 m. (atstatyta mūrinė, pašventinta 2007 m.), Labanoro – 2009 m. (atstatyta 2011 m.), Paštuvos – 2012 m. (atstatyta mūrinė 2015 m.), Kulautuvos – 2012 m. (nauja bažnyčia pradėta statyti 2018 m.), Balbieriškio – 2013 m. (atstatyta mūrinė 2018 m.), Ceikinių – 2016 m. (atstatyta 2017 m.). 2007 m. degė mūrinės Naujamiesčio bažnyčios bokštai (sutvarkyti 2013 m.), 2012 m. Tytuvėnų – bažnyčios stogas ir antrasis vienuolyno aukštas. Kai kuriais atvejais bažnyčių gaisrai kildavo dėl gamtinių veiksnių (pavyzdžiui, žaibo), kitais atvejais dėl padegimų ar kitos žmonių veiklos (plg. sugriovimus per karus).

Dėl žmonių veiklos kai kurių Lietuvos bažnyčių pastatai buvo perkelti į kitas vietas. Medinė Senujų Trakų bažnyčia 1905 m. buvo perkelta į Paluknį (ten vėliau sudegė). 1958–1959 m. statant Kauno hidroelektrinę į viršutinę Nemuno terasą buvo perkelta Rumšiškių bažnyčia ir varpinė. Rumšiškių liaudies buities muziejuje 2011 m. atstatyta Sasnavos senoji medinė bažnyčia. Labūnavoje sudegusios bažnyčios medinė varpinė perkelta arčiau kapinių koplyčios, kuri šiandien naudojama kaip bažnyčia.

Bažnyčių ir kitų maldos namų likimas, jų tinklo pokyčiai simboliškai atspindi pagrindinius valstybės istorinius įvykius. Įvairūs istoriniai laikotarpiai lėmė maldos namų pritaikymą skirtingiems tikslams. Pasikeitus religinei situacijai XVI a. viduryje, dalis katalikų bažnyčių buvo naudojamos protestantų, o vėliau sugrąžintos. XVI ir XVII a. sandūroje unitai perėmė stačiatikių cerkves. XIX a. stačiatikiai savo reikmėms naudojo katalikų ir sentikių maldos namus. Unitų cerkvės po 1839 m. religinės bendruomenės panaikinimo caro Nikolajaus I įsakymu atiteko stačiatikiams. Tarpukario Lietuvoje dalis stačiatikių cerkvių tapo katalikų bažnyčiomis, o Antrasis pasaulinis karas ir sovietinė okupacija sunaikino daugiau kaip 80 % žydų

⁸⁸ Regina Laukaitytė, *op. cit.*

maldos namų. Sovietmečiu visų religijų maldos namai buvo uždarinėjami, griunami ar keičiami jų paskirtis. Maldos namų nušventinimas (desakralizavimas) turėjo prisidėti prie ateistinės minties sklaidos. Arūnas Streikus pateikia duomenis apie bažnyčių uždarymą sovietmečiu⁸⁹. Oficialiai 1944–1953 m. buvo uždarytos 47 bažnyčios ir koplyčios, tačiau, jo skaičiavimu, 1950 m. nebeveikė nuo 80 iki 120 bažnyčių ir koplyčių⁹⁰. 1958–1963 m. buvo uždaryta dar 15 katalikų bažnyčių ir 15 kitų konfesijų maldos namų, 1961–1963 m. uždarytos 8 stačiatikių cerkvės, iš kurių 3 buvo Vilniuje⁹¹.

Pirmaisiais krikščionybės amžiais Lietuvoje katalikų bažnyčių skaičius buvo siejamas su tolygiu parapijų tinklo susiformavimu. Pavyzdžiui, paskaičiuota, kad XVI a. viduryje vienai bažnyčiai vidutiniškai teko apie 600 km² Žemaičių vyskupijos ploto⁹² ir apie 870 km² Vilniaus vyskupijos ploto. Tačiau šiaurinėje ir vakarinėje Vilniaus vyskupijos dalyje parapijų tinklas buvo tankesnis⁹³. Apie 1622 m. parapijų tankis Žemaitijoje galėjo siekti apie 10 km vidutinės parapijos ploto spindulio⁹⁴.

Apskritai bažnyčių ir kitų maldos namų statybos galimybės yra susijusios su politine, socialine ir ekonomine krašto situacija. Okupacijų laikotarpiu tokios galimybės buvo apribotos, nyko ar keitėsi ir buvusiųjų maldos namų paskirtis. Atkūrus nepriklausomybę, statyti naujus maldos namus neliko kliūčių. Tačiau naujų maldos namų statybos susijusios su jų poreikiu, o šis priklauso nuo gyventojų ir tikinčiųjų skaičiaus. XX a. keitėsi tiek Lietuvos teritorija, tiek gyventojų skaičius. Pagrindinius demografinius pokyčius lėmė karai, sovietų okupacija ir gyventojų tremtis, emigracija, natūralus gyventojų prieaugis ir mirtingumas. 2022 m. sausio 1 d. Lietuvos gyventojų skaičius (2,8 mln.) buvo mažesnis nei 1940 m. pradžioje (3 mln.)⁹⁵. Gyventojų pasiskirstymas pagal religijas išliko panašus. Pagal 1923 m. gyventojų surašymo duomenis beveik 84 % Lietuvos gyventojų save priskyrė Romos katalikams (be Vilniaus ir Klaipėdos kraštų). Pagal 2011 m. gyventojų surašymo duomenis Romos katalikams save priskyrė daugiau kaip 77 %

⁸⁹ Arūnas Streikus, *op. cit.*

⁹⁰ *Ibid.*, p. 108.

⁹¹ *Ibid.*, p. 196–197.

⁹² Grzegorz Błaszczuk, *op. cit.*, p. 195.

⁹³ Mindaugas Paknys, „Vilniaus vyskupijos istorija: XIV – XVIII a.“

⁹⁴ Alfredas Bumblauskas, Mangirdas Bumblauskas, *op. cit.*

⁹⁵ Stasys Vaitiekūnas, „Lietuvos Respublikos gyventojai (1918–1940)“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, in: <https://www.vle.lt/Straipsnis/Lietuvos-Respublikos-gyventojai-1918-1940-117550>, (2020-06-05).

gyventojų, o pagal 2021 m. gyventojų surašymo duomenis – daugiau kaip 74 % visų šalies gyventojų. Jei pažvelgsime į diagramą Nr. 1, tai matysime, kad 1924 m. Lietuvoje veikė 599 katalikų bažnyčios, 1940 m. – 684 katalikų bažnyčios, o 2010 m. – 709 bažnyčios.

Naujų maldos namų (ypač katalikų bažnyčių) statybą lemia ir urbanistinė plėtra, gyventojų gyvenamosios vietos pokyčiai. Pavyzdžiui, katalikų bažnyčių labiausiai trūksta didmiesčių gyvenamuosiuose rajonuose, o kai kuriose regionų ar kaimų vietovėse esančios bažnyčios praktiškai nebenaudojamos. Šv. Mišios kai kuriose kaimų ar nedidelių miestelių bažnyčiose vyksta kartą ar du kartus per mėnesį. Kita vertus, kaimų bažnyčios tiek savo architektūra, tiek išsidėstymu erdvėje traukia tiek vietinių, tiek lankytojų žvilgsnį ir yra vietovės istorinės atminties ir tapatumo ženklas, o kartu ir turistų traukos objektas.

Išvados. Didžiausias dėmesys straipsnyje skirtas Romos katalikų bažnyčių dinamikai Lietuvoje skirtingais istoriniais laikotarpiais. Konkrečių katalikų bažnyčių geografinių ir erdvinių vietų analizė leidžia nustatyti bažnyčių skaičių skirtingais amžiais ir laikotarpiais. Tokia metodinė prieiga leido palyginti bažnyčių skaičiaus pokyčius toje pačioje geografinėje teritorijoje, išvengiant katalikų bažnyčios teritorinių vienetų (naujausia Šiaurės vyskupija įkurta 1997 m.) ir pačios Lietuvos valstybės teritorijos dydžio pokyčių įvertinimo. Straipsnyje pateikiami duomenys tampa palyginami ir atviri tolesniems socio-erdvinės katalikų bažnyčių plėtros vertinimams. Iki šiol įvairiuose istorikų tyrimuose daugiausia duomenų rasta maldos namų dinamikai Žemaičių ir Vilniaus vyskupijų teritorijų ribose analizuoti. Šiame straipsnyje pateiktoje, konkrečių vietovių istorija besiremiančioje, maldos namų geografinėje analizėje nebuvo tiek svarbu, ar vietovėje konkrečiame amžiuje buvo parapiinė, filinė ar vienuolijai priklausanti bažnyčia. Tyrimo pasirinkimas nagrinėti geografines vietoves leidžia išvengti įvairių klaidų, susijusių su duomenų apie Romos katalikų bažnyčios teritorinių vienetų (vyskupijų, dekanatų, parapijų) interpretavimu, pavyzdžiui, bažnyčių skaičiaus prilyginimo parapijų ir filinių bažnyčių skaičiui dekanatų ar vyskupijų ribose. Svarbiausia šiame tyrime buvo pats bažnyčios buvimo faktas. Taigi reikalinga buvo įvertinti maldos namų statusą (bažnyčia ar koplyčia) konkrečiu istoriniu laiku. Kiti aktualūs tyrimo iššūkiai, tokie kaip bažnyčių pastatymo metų ar jų veikimo pradžios metų nustatymas, duomenų rinkinio sudarymo metu buvo sprendžiami atsižvelgiant tiek į tradicinius, tiek į naujausius tyrimus ir šaltinius.

Diagramoje Nr. 1 pateikta apibendrinta katalikų bažnyčių skaičiaus dinamika dabartinėje Lietuvos teritorijoje. Galima apibendrintai teigti, kad katalikų bažnyčių skaičius Lietuvoje turi augimo tendenciją. Palankiausias laikotarpis statyti naujas katalikų bažnyčias buvo XVII a. antra pusė ir XVIII a. Išsiskiria XIX a., kurio pabaigoje bendras bažnyčių skaičius netgi buvo mažesnis nei amžiaus pradžioje. XX a. katalikų bažnyčių tinklo plėtra buvo pristabdyta, nors šio amžiaus pabaigoje matome išaugusį bažnyčių skaičių, tačiau atskiruose amžiaus dešimtmečiuose pasireiškė ryški bažnyčių mažėjimo tendencija. Kaip matome (žr. lentelę Nr. 1), skirtingais periodais buvo pastatomas skirtingas naujų bažnyčių skaičius, taip pat atkreiptinas dėmesys į koplyčių pastatymus. Koplyčia neretai tapdavo tarpine grandimi, užpildžiusia religinį kraštovaizdį iki bažnyčios įsteigimo.

Galima išskirti ir nepalankiausius maldos namų raidai Lietuvos teritorijoje periodus. Bažnyčių skaičiaus dinamikai Lietuvoje išskirtiniai periodai buvo protestantizmo sąjūdžio klestėjimas, kai dalis katalikų bažnyčių tapo protestantiškomis (XVI a. antra pusė), carinė okupacija, kai galiojo draudimas naujų bažnyčių statybai ir bažnyčios buvo uždarinėjamos (ypač XIX a. antroje pusėje), sovietmetis, kai bažnyčios vėl buvo uždarinėjamos ar keičiama jų paskirtis (1940–1989). Daugiausia katalikų bažnyčių pastatų išnyko būtent caro valdymo laikotarpiu ir sovietmečiu (žr. Priedą). Iš viso Lietuvos teritorijoje išnyko 61 katalikų bažnyčia.

Nuolat keičiasi ir bažnyčių statybinės medžiagos. Dauguma bažnyčių, ypač medinių, perstatytos po keletą kartų, nes amžių eigoje sunykdavo (būdavo sugriautos karų, gaisrų ar kt.). Pastebima aiški tendencija, kad medinių bažnyčių skaičius mažėja (diagrama Nr. 1).

Svarbi analizės dalis būtų bažnyčių skaičiaus palyginimas su gyventojų skaičiumi ir gyventojų tankiu konkrečioje teritorijoje. Tačiau pasirinktas teritorinis vienetas – dabartinė Lietuvos teritorija – apribojo duomenų apie gyventojų skaičių panaudojimą dėl duomenų trūkumo ankstesniais amžiais. Kita vertus, bažnyčių pasiskirstymo analizė dabartinėje Lietuvos teritorijoje⁹⁶ ir atsakymas į klausimą apie optimalų bažnyčių tankumą, susijęs su tokiais rodikliais kaip tikinčiųjų skaičius, tenkantis vienai bažnyčiai ar vienai parapijai, tikinčiųjų skaičius, tenkantis vienam kunigui ir kt. Tad bažnyčių skaičiaus poreikis priklauso ir nuo tikinčiųjų skaičiaus, kunigų pastoracinio aktyvumo ir kitų veiksnių⁹⁷.

⁹⁶ Darius Liutikas, *op. cit.*, p. 328.

⁹⁷ *Ibid.*, p. 329.

Maldos namų pastatų konfesiniai kaitos aspektai buvo susiję su įvairiais sociokultūriniais ir politiniais veiksniais. Krikščioniški maldos namai Lietuvoje keitė konfesinę priklausomybę iš katalikų į protestantų ir atvirksčiai, iš sentikių ir unitų į stačiatikių, iš stačiatikių į katalikų ir kt. Lietuvos kraštovaizdyje tradiciškai veikia ir negausus skaičius nekrikščioniškų religinių bendrijų maldos namų (karaimų, totorių ir kt.). Šiame kontekste ryškiai išsiskiria žydų maldos namų likimas. Prieš Antrąjį pasaulinį karą žydų maldos namai savo skaičiumi nusileido tik katalikų bažnyčioms, tačiau didžioji jų dalis buvo sunaikinta per Antrąjį pasaulinį karą ir sovietmečiu.

Atsižvelgus į Lietuvos demografinius ir emigracinius procesus, socialinius bei ekonominius pokyčius ir bendruomenių gyvybingumą, naujos katalikų bažnyčios dažniausiai statomos didesniuose miestuose ir jų priemiesčiuose. Kaimo vietovėse maldos namai išlieka svarbūs kultūrinio kraštovaizdžio ir bendruomeninių vertybių puoselėjimo prasme. Tačiau, kaip ir Vakarų Europoje, jau artimiausiu metu būtina bus spręsti mažiau naudojamų ar nenaudojamų bažnyčių pastatų funkcijų pakeitimo klausimą.

Priedas

IŠNYKUSIOS LIETUVOS BAŽNYČIOS

Eil. Nr.	Bažnyčios vieta	Bažnyčios pavadinimas (jei žinomas)	Savivaldybė	Dabartinė vyskupija ar arkivyskupija	Pastatymo metai	Pastatymo amžius
1	Kražiai	Kražių parapiinė bažnyčia	Kelmės r.	Šiaulių vysk.	1416	XV a.
2	Aukštoji Freda	Šv. Sergijaus Radonežiečio cerkvė	Kaunas	Kauno arkivysk.	1920	XX a.
3	Balsiai	Balsių bažnyčia	Šilalės r.	Telšių vysk.	1652	XVII a.
4	Barboriškiai	Šv. Tado bažnyčia	Trakų r.	Kaišiadorių vysk.	1804	XVIII a.
5	Kražiai	Kražių jėzuitų bažnyčia	Kelmės r.	Šiaulių vysk.	1689	XVII a.
6	Kražiai	Kražių marijavičių bažnyčia	Kelmės r.	Šiaulių vysk.	1758	XVIII a.
7	Pašiaušė	Pašiaušės bažnyčia (jėzuitų)	Kelmės r.	Šiaulių vysk.	1654	XVII a.
8	Dotnuva (Akademija)	Šv. Povilo bažnyčia	Kėdainių r.	Kauno arkivysk.	1925	XX a.
9	Dūkšteliai	Dūkštelių bažnyčia	Ignalinos r.	Vilniaus arkivysk.	1601	XVII a.
10	Eišiškės	Eišiškių bažnyčia	Šalčininkų r.	Vilniaus arkivysk.	1522	XVI a.
11	Glitiškės	Glitiškių bažnyčia	Vilniaus r.	Vilniaus arkivysk.	1700	XVII a.
12	Gudlaukis	Šv. Aloyzo bažnyčia	Šakių r.	Vilkaviškio vysk.	1937	XX a.
13	Kalvarija	Brangiausiojo Jėzaus Kraujo bažnyčia	Kalvarija	Vilkaviškio vysk.	1919	XX a.
14	Kampiškės	Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia	Kauno r.	Kauno arkivysk.		XVIII a.
15	Kaunas (karmelitų)	Šv. Elijaus bažnyčia	Kaunas	Kauno arkivysk.	1718	XVIII a.

Pastatymo medžiaga	Sunaikinimo (sunkimo) metai	Komentarai
Medinė	1941	1639 m. pastatyta nauja parapiinė medinė bažnyčia. XVII a. Kražiuose buvo trys bažnyčios: parapiinė, benediktinių ir jėzuitų. XIX a. viduryje buvo likusios medinė parapiinė ir mūrinė benediktinių bažnyčios. 1910 m. benediktinių bažnyčia tapo parapiine. 1941 m. buvusi medinė parapiinė bažnyčia sudegė.
Mūrinė (1924)	1948	Pastatyta 1891 m. Toje vietoje buvo katalikų koplyčia. Tarpukariu išpirkta iš stačiatikių, paversta katalikų bažnyčia. 1948 m. nacionalizuota. Yra išlikusios statinio sienos.
Medinė	1866	
Medinė	1867	
Mūrinė	1837	
Medinė	XIX a. pr.	Marijavičių vienuolynas ir bažnyčia pastatyti 1758 m.
Mūrinė (1759)	XIX a. pr.	Pirmoji bažnyčia galėjo būti pastatyta apie 1654 m., kai į Pašiaušę atvyko jėzuitai. Mūrinė Šv. Stanislovo bažnyčia pastatyta 1759 m.
Mūrinė	1963	Staćiatikių cerkvė pastatyta 1914 m. 1925 m. rekonstruota į katalikų bažnyčią. 1949 m. uždaryta. 1963 m. nugriauta.
Medinė	1956	Sudegė.
Medinė	1655	Buvo parapiinės bažnyčios filija.
Mūrinė (1622)	1864	Evangelikų reformatų bažnyčia pastatyta 1622 m. 1700 m. buvo perduota katalikams. Veikė dominikonų (1700–1774), reguliariųjų kanauninkų (1775–1810), misionierių (1810–1832) vienuolynai. 1832 m. vienuolynas ir bažnyčia uždaryti. 1864 m. bažnyčia nugriauta.
Medinė	1944	Parapija įkurta 1939 m. 1947 m. prašoma skirti kunigą parapijos klebonu. 1944 m. sunaikinta. Iki 1948 m. veikė gyvenamosiose patalpose.
Mūrinė	1941	1919 m. katalikams buvo perduota Kalvarijos Šv. Agafono cerkvė, pastatyta 1903 m. 1941 m. atiduota nugriauti Mindaugų parapijai. Liko nenugriauta įsikišus vokiečių administracijai. 1984 m. nugriauta.
Medinė	1959	1909 m. įkurta parapija. 1959 m. bažnyčia nugriauta, vietovė užlieta Kauno marių.
Mūrinė	1794	Karmelitai XVIII a. Kaune turėjo 2 bažnyčias – Šv. Kryžiaus ir Šv. Elijo. 1794 m. bažnyčia paversta kariuomenės cerkve, vėliau nenaudojama sugriuvo.

16	Kęstaičiai	Šv. Roko bažnyčia	Telšių r.	Telšių vysk.	1737	XVIII a.
17	Klaipėda	Šv. Mikalojaus bažnyčia	Klaipėda	Telšių vysk.		XIII a.
18	Klaipėda	Šv. Jono bažnyčia	Klaipėda	Telšių vysk.		XIII a.
19	Pakėvis	Šv. Teklės bažnyčia	Kelmės r.	Šiaulių vysk.	1825	XIX a.
20	Liškiava	Šv. Jurgio kankinio bažnyčia	Varėnos r.	Vilkaviškio vysk.	Apie 1520	XVI a. pr.
21	Mažeikiai	Šv. Pranciškaus Asyžiečio (senoji) bažnyčia	Mažeikiai	Telšių vysk.	1904	XX a.
22	Mažeikiai	Šv. Aloyzo bažnyčia	Mažeikiai	Telšių vysk.	1928	XX a.
23	Merkinė	Dominikonų bažnyčia	Varėnos r.	Kaišiadorių vysk.	1607	XVII a.
24	Merkinė	Jėzuitų Šv. Kryžiaus bažnyčia	Varėnos r.	Kaišiadorių vysk.	1676	XVII a.
25	Merkinė	Šv. Petro bažnyčia	Varėnos r.	Kaišiadorių vysk.	1695	XVII a.
26	Raseiniai	Karmelitų bažnyčia	Raseiniai	Kauno arkivysk.	1720	XVIII a.
27	Raseiniai	Pijorų bažnyčia	Raseiniai	Kauno arkivysk.	1743	XVIII a.
28	Pašaminė	Šv. Stanislovo bažnyčia	Švenčionių r.	Vilniaus arkivysk.	1744	XVIII a.
29	Paskarbiškiai	Šv. Ignoto bažnyčia	Šilalės r.	Telšių vysk.	1787	XVIII a.
30	Rokantiškės	Šv. Kryžiaus bažnyčia	Vilnius	Vilniaus arkivysk.	1542	XVI a.
31	Rokiškis	Šv. Augustino bažnyčia	Rokiškis	Panevėžio vysk.	1922	XX a.
32	Salakas	Atgailos kanauninkų bažnyčia	Zarasų r.	Panevėžio vysk.	1721	XVIII a.
33	Salininkai	Salininkų bažnyčia	Vilniaus r.	Vilniaus arkivysk.	1784	XVIII a.

Medinė	1886	1808 m. bažnyčia sudegė. 1820 m. pastatyta nauja. 1886 m. uždaryta caro valdžios. Parapijiečiai bažnyčią saugojo nuo uždarymo, uždaryta ir sunaikinta tik po kazokų šturmo.
Medinė	XVI a.	
Medinė	XVI a.	
Mūrinė	1976	Po 1874 m. buvo mažai naudojama. Dažnai neturėjo nuolatinio kunigo. Visiškai apleista po Antrojo pasaulinio karo. Išlikę bažnyčios akmenų mūro sienos.
Medinė	1846	Iki 1677 m. pastatyta nauja medinė Šv. Jurgio kankinio bažnyčia. 1720–1814 m. Liškiavoje buvo dvi bažnyčios. 1814 m. dominikonų vienuolyno bažnyčia perduota parapijai.
Medinė	1951	Iki 1906 m. buvo koplyčia. Tapusi bažnyčia, medinė bažnyčia veikė iki 1951 m. ir 1935 m. pastačius naują mūrinę Švč. Jėzaus Širdies bažnyčią. 1936–1951 m. veikė dvi bažnyčios. Pastatas galutinai nugriautas 1984 m.
Medinė	1944	Įrengta buvusioje Mažeikių Šv. Dvasios cerkvėje. Uždaryta 1944 m., nugriauta 1961 m.
Mūrinė	1832	1607 m. įsteigtas dominikonų vienuolynas ir pastatyta bažnyčia. Nukentėjo Šiaurės karo metu. Po 1758 m. pastatyta medinė. 1822 m. nukentėjo gaisre.
Mūrinė	1832	Panaikinus jėzuitų ordiną, vienuolynas ir bažnyčia atiteko dominikonų vienuoliams. Nugriauta XIX a. antroje pusėje.
Medinė	1822	Miesto kapinių teritorijoje.
Medinė	1832	Raseiniuose veikė karmelitų vienuolynas, 1720–1832 m. buvo medinė bažnyčia.
Medinė	1832	Raseiniuose veikė ir pijorų vienuolynas, šalia kurio 1743–1832 m. buvo medinė bažnyčia.
Mūrinė (1830)	1832	Bažnyčia minima jau 1744 m. Šalia naujos 1760 m. pastatytos bažnyčios įsikūrė basųjų karmelitų vienuolynas. 1818–1830 m. pastatyta nauja bažnyčia. 1832 m. bažnyčia ir vienuolynas buvo uždaryti. Bažnyčios pastatas naikintas per Pirmąjį pasaulinį karą, galutinai bažnyčios likučiai sunaikinti sovietmečiu.
Medinė	1865	Prieš tai stovėjo koplyčia. Jos neleista remontuoti 1865 m. Sunyko.
Medinė	1655	Apie 1621 m. tampa Vilniaus Antakalnio bažnyčios filija. Rokantiškių pilis ir bažnyčia sugriautos 1655 m.
Medinė	1946	Bažnyčia įrengta medinėje 1895 m. pastatytoje cerkvėje. Konsekruota 1922 m., 1938 m. atnaujintas interjeras. Po Antrojo pasaulinio karo uždaryta, 1957 m. nugriauta.
Medinė	1837	Reguliariųjų atgailos kanauninkų bažnyčia veikė nuo 1721 iki 1832 m.
Medinė	1866	

34	Šančiai	Šv. Kryžiaus Iškaukštinto bažnyčia	Kaunas	Kauno arkivysk.	1920	XX a.
35	Šančiai Aukštieji	Aušros Vartų Švč. Dievo Motinos bažnyčia	Kaunas	Kauno arkivysk.	XX a. 4 dešimtmetis	XX a.
36	Šeduva	Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia	Radviliškio r.	Šiaulių vysk.	1922	XX a.
37	Senasis Daugėliškis	Senajo Daugėliškio bažnyčia	Ignalinos r.	Vilniaus arkivysk.	1526	XVI a.
38	Seniškis	Šv. Petro ir Povilo bažnyčia	Ignalinos r.	Vilniaus arkivysk.	1511	XVI a.
39	Šilgaliai	Šilgalių bažnyčia	Pagėgių sav.	Telšių vysk.	1890	XIX a.
40	Skapiškis	Šv. Lauryno bažnyčia	Kupiškio r.	Panevėžio vysk.	1501	XVI a.
41	Smėlynė	Šv. Kryžiaus bažnyčia	Zarasų r.	Panevėžio vysk.	1748	XVIII a.
42	Suviekas	Suvieko bažnyčia	Zarasų r.	Panevėžio vysk.	1522	XVI a.
43	Taurapilis	Taurapilio bažnyčia	Utenos r.	Panevėžio vysk.	1387	XIV a.
44	Trakai	Šv. Mikalojaus (Bernardinų) bažnyčia	Trakų r.	Vilniaus arkivysk.	1522	XVI a.
45	Trakai	Dominikonų bažnyčia	Trakų r.	Vilniaus arkivysk.	1678	XVII a.
46	Užvalkiai	Užvalkių bažnyčia	Kėdainių r.	Kauno arkivysk.		XVII a.
47	Valkininkai	Valkininkų pranciškonų bažnyčia	Varėnos r.	Vilniaus arkivysk.	1650	XVII a.

Medinė	1950	Buvusi cerkvė, statyta 1896 m. 1920 m. pertvarkyta į Lietuvos kariuomenės Šančių įgulos karių katalikų Šv. Kryžiaus Išaukštinimo bažnyčia.
Medinė	1949	Buvo pastatyta kunigo Rapolo Pūkio iniciatyva. 1949 m. uždaryta, paversta gyvenamuoju namu, sandėliu, kultūros namais, vėliau nugriauta.
Mūrinė	1935	1922 m. buvusi Šv. Jurgio cerkvė (statyta 1876 m.) pertvarkyta į moksleivių bažnyčia. Suteiktas Švč. Jėzaus Širdies titulas. Nugriauta 1935 m.
Medinė	1886	1526 m. Senajame Daugėliškyje pastatyta parapinė bažnyčia. 1600 m. pastatyta nauja, 1812 m. atstatyta. Sudegė 1886 m. Atstatyta 1889 m. Naujajame Daugėliškyje.
Medinė	1915	Pirmoji bažnyčia pastatyta Seniškyje, 4 km į Šiaurę nuo Naujojo Daugėliškio. 1776 m. pastatyta nauja bažnyčia. Seniškyje bažnyčia veikė iki 1915 m. Senajame Daugėliškyje bažnyčia pastatyta 1526 m. 1886 m. bažnyčia sudegė, atstatyta 1889 m. Naujajame Daugėliškyje.
Mūrinė	Pokaris (po Antrojo pasaulinio karo)	Yra abejonių, ar tikrai bažnyčia buvo mūrinė.
Mūrinė (1555)	1915	Pirmoji bažnyčia minima 1519 m. 1555 m. pastatyta mūrinė bažnyčia. 1674–1677 m. vizitacijose neminama. 1858 m. parapine tampa dominikonų mūrinė bažnyčia. Senoji bažnyčia buvo vis mažiau naudojama. Bažnyčia nugriauta Pirmojo pasaulinio karo metu.
Medinė	1915	Sudegus 1748 m. statytai bažnyčiai, antroji pastatyta 1820 m. Nauja bažnyčia pastatyta 1854 m., 1895 m. ji buvo padidinta, pastatytas bokštas. Sugriauta per Pirmąjį pasaulinį karą. Po karo viename klebonijos gale buvo įrengta koplyčia.
Medinė	1852	XVI a. antroje pusėje pasisavinta evangelikų reformatų. 1669 m. ir 1744 m. minima koplyčia.
Medinė	1806	Taurapilyje 1387 m. pastatyta ir viena iš pirmųjų bažnyčių Rytų Lietuvoje. 1728 m. Taurapilyje buvo pastatyta bažnyčia, kuri 1806 m. perkelta į parapijos kapines.
Mūrinė	1845	1617 m. į Trakus atsikėlę bernardinai jau rado 1522 m. statytą bažnyčia. Sunaikinta per karą su Maskva 1655 m. Po šio karo atstatyta. 1750 m. vėl degė gaisre.
Medinė (1823 mūrinė koplyčia)	1864	Dominikonų bažnyčia ir vienuolynas. Bažnyčia medinė iki 1812 m. Mūrinė koplyčia 1823 m.
Medinė	XIX a. pr.	1642 m. minima kaip Apytalaukio filija.
Mūrinė	1837	1650 m. pastatytas mūrinis vienuolynas su bažnyčia. Uždarius pranciškonų vienuolyną, jo bažnyčia iki 1837 m. naudojosi parapijiečiai. 1837 m. bažnyčia pertvarkyta į cerkvę. Tarpukariu pastatais naudojosi kariuomenė. Pastatas susprogdintas 1944 m.

48	Varniai	Švč. Trejybės bažnyčia	Telšių r.	Telšių vysk.	1725	XVIII a.
49	Vegeriai	Vegerių bažnyčia	Akmenės r.	Telšių vysk.	1766	XVIII a.
50	Vencavai	Vencavų bažnyčia	Zarasų r.	Panevėžio vysk.	1744	XVIII a. pr.
51	Ventė	Ventės bažnyčia	Šilutės r.	Telšių vysk.	1361	XIV a.
52	Vilnius	Šv. Juozapo Sužadėtinio bažnyčia	Vilnius	Vilniaus arkivysk.	1692	XVII a.
53	Vilnius	Šv. Marijos Teresės bažnyčia	Vilnius	Vilniaus arkivysk.	1696	XVII a.
54	Vilnius	Šv. Magdalenos bažnyčia	Vilnius	Vilniaus arkivysk.	1514	XVI a.
55	Vilnius	Šv. Onos (pilies teritorijoje) bažnyčia	Vilnius	Vilniaus arkivysk.	1390	XIV a.
56	Vilnius	Šv. Martyno bažnyčia	Vilnius	Vilniaus arkivysk.	1387	XIV a.
57	Vilnius	Šv. Juozapo ir Nikodemo bažnyčia	Vilnius	Vilniaus arkivysk.	1625	XVII a.
58	Virbalis	Virbalio dominikonų bažnyčia	Vilkaviš- kio r.	Vilkaviškio vysk.	1643	XVII a.
59	Zarasai	Šv. Juozapo bažnyčia	Zarasai	Panevėžio vysk.	1922	XX a.
Išnykusios bažnyčios, tačiau pamaldos perkeltos į kitas bažnyčias						
60	Vilnius	Švč. Jėzaus širdies bažnyčia	Vilnius	Vilniaus arkivysk.	1913	XX a.
61	Klaipėda	Švč. Trejybės bažnyčia	Klaipėda	Telšių vysk.	1863	XIX a.

Medinė	1867	Varniuose buvo ir medinė Švč. Trejybės bažnyčia (1725–1867).
Medinė	1944	Sudegė.
Medinė	1864	
Medinė	XVI a.	Iki galo neaiškus maldos namų statusas, galėjo būti ir koplyčia.
Mūrinė	1865	1638 m. statybos pradžia. Su pertraukomis statyta iki 1692 m. Veikė karmeličių vienuolynas. Bažnyčia ir vienuolynas uždaryti 1865 m., vėliau sugriauti.
Mūrinė (1740)	1844	Dar vadinta Žvejų bažnyčia. Priklausė basiesiems karmelitams. Iš pradžių bažnyčia įrengta mediniame buvusio svirno pastate. 1740 m. pastatyta mūrinė bažnyčia. 1837 m. apgriuvo upei paplovus jos pamatus. 1844 m. nugriauta.
Medinė	1818	Stovėjo netoli Katedros. Buvo pastatyta kartu su ligonine 1514 m. kanauninko Martyno Dušnyko iniciatyva. Atstatyta po gaisro 1748 m.
Mūrinė	XVII a. vid.	Po Barbaros Radvilaitės mirties vadinta ir Šv. Barbaros vardu. Žygimantas Augustas planavo pastatyti naują Šv. Onos ir Barbaros bažnyčią. Pastaroji bažnyčia buvo pradėta statyti, bet iki galo nebaigta. Nukentėjo per karą su Maskva 1655 m., nugriauta 1666 m. Galima matyti abiejų buvusiųjų bažnyčių pamatų pažymėjimą Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje.
Mūrinė	XVI a. pr.	Pastatyta Jogailos Pilies kalne. Gaisras (1530 m.).
Mūrinė (1758)	XIX a. pr.	Bažnyčios mūrai XIX a. pradžioje prijungti prie gyvenamojo namo.
Mūrinė	(1819) 1944	1643 m. pastatytas dominikonų vienuolynas ir bažnyčia. Apie 1696 m. pastatyta nauja parapinė bažnyčia. 1819 m. vienuolynas uždarytas, tad 1643–1819 m. Virbalyje buvo dvi bažnyčios. 1855 m. nugriovus medinę parapinę bažnyčią, tapo parapine. 1944 m. susprogdinta. 1945 m. įrengta buvusioje prieglaudoje.
Medinė	1935	Iš jėdovėrcų cerkvės buvo padaryta katalikų moksleivių Šv. Juozapo bažnyčia. Nugriauta 1935 m.
Mūrinė	1962	Antano Vivulskio projektuota bažnyčia. Nors ir nebuvo baigta statyti, joje jau buvo aukojamos Šv. Mišios. Sovietmečiu paversta Statybininkų kultūros rūmais. Tikintiesiems gražinta Dievo Apvaizdos bažnyčia.
Mūrinė	Antrasis pasaulinis karas	Medinė bažnyčia pastatyta 1784 m., vėliau 1863 m. pastatyta mūrinė Klaipėdos katalikų Švč. Trejybės bažnyčia. Sugriauta per Antrąjį pasaulinį karą. Katalikų pamaldos vyko buvusioje presbiterių kunigo Edwardo Irvingo sekėjų Apaštalų bažnyčioje.

EXTINCT CATHOLIC CHURCHES: THE HISTORICAL STATISTICS OF THE RELIGIOUS LANDSCAPE IN LITHUANIA

Summary

The article focuses on the dynamics of Roman Catholic church buildings in Lithuania across different historical periods. Analysis of the geographical and spatial locations of specific Catholic churches allows for determining the number of churches in various centuries and periods. The article presents the number of Roman Catholic churches in the present territory of Lithuania. This methodological approach enabled comparisons of changes in church numbers within the same geographical territory. The analysis was performed using the data from the author's collection of historical statistics on the Catholic churches of Lithuania. The data presented in the article becomes comparable and open for further socio-spatial evaluations of the development of Catholic churches.

Diagram 1 presents a summarised dynamics of the number of Catholic churches in the current territory of Lithuania. We can generally state that the number of Catholic churches in Lithuania shows a growing trend. The most favourable periods for building new Catholic churches were the second half of the seventeenth century and the eighteenth century. The nineteenth century stands out, with the total number of churches at the end of the century being even lower than at the beginning. The expansion of the network of Catholic church was halted in the twentieth century, and although we can see an increase in the number of churches at the end of that century, there was a marked tendency for the number of churches to drop in certain decades. As shown in Table 1, different periods saw the construction of different numbers of new churches, with attention also drawn to the construction of chapels. A chapel often served as an intermediary, filling the religious landscape before a church was established.

We can also identify the least favourable periods for the development of places of worship in Lithuania. Significant periods for the dynamics of church numbers in Lithuania included the flourishing of the Protestant Reformation, when some Catholic churches became Protestant (second half of the sixteenth century), the Tsarist occupation, during which there was a ban on building new churches and churches were closed (especially in the second half of the nineteenth century), and the Soviet era, when churches were again closed or repurposed (1940–1989). Most buildings of Catholic churches disappeared precisely during the Tsarist period and the Soviet era (see Appendix). A total of 61 Catholic churches vanished throughout the territory of Lithuania.

Given Lithuania's demographic and migration processes, social and economic changes, and community vitality, new Catholic churches are most often built in larger cities and their suburbs. In rural areas, places of worship remain important for maintaining the cultural landscape and community values. However, as in Western Europe, it will be necessary to address the issue of repurposing less used or unused church buildings in the near future.